

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ**

Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы

**Е.П. ШУЛЬГИН, Ж.Н. САПАРҒАЛИЕВ,
Е.О. ДОСЫМБЕТОВ, П.А. ТАФИНЦЕВ**

**ИНТЕРНЕТ ЖЕЛІСІН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ЖАСАЛҒАН ЕСІРТКІ
ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЗАҢСЫЗ ӨТКІЗІЛУІН АШУ ЖӘНЕ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУ**

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

ҚАРАҒАНДЫ-2023

Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының оқу-әдістемелік кеңесінің 2023 жылғы 20 шілдедегі № 11 хаттамасымен бекітілген шешімі бойынша жарияланады.

Рецензенттер: Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының киберқауіпсіздік және ақпараттық технологиялар кафедрасының бастығы полиция полковнигі **Б.Т. Байсеитов**; Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының қылмыстық процесс кафедрасының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты, полиция полковнигі **Т.Н. Сулейменов**.

Құрастырушылар: киберқауіпсіздік және ақпараттық технологиялар кафедрасының бастығы з.ғ.к., полиция майоры **Е.П. Шульгин**; киберқауіпсіздік және ақпараттық технологиялар кафедрасының аға оқытушысы з.ғ.м., полиция подполковнигі **Ж.Н. Сапарғалиев**; киберқауіпсіздік және ақпараттық технологиялар кафедрасының оқытушысы полиция майоры **Е.О. Досымбетов**; киберқауіпсіздік және ақпараттық технологиялар кафедрасының аға оқытушысы з.ғ.м., полиция майоры **П.А. Тафинцев**.

Шульгин Е.П., Сапарғалиев Ж.Н., Досымбетов Е.О., Тафинцев П.А. Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі құралдарының заңсыз өткізілуін ашу және тергеп-тексеру: оқу құралы. – Қарағанды: Қазақстан Республикасы ІІМ Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2023. – 52 б.

Қазіргі әлемде Интернет әртүрлі заңсыз әрекеттерге, соның ішінде есірткі саудасына арналған платформаға айналды. Авторлар мұндай қылмыстарды анықтау және жолын кесу үшін құқық қорғау органдары қолданатын әдістерді талдайды және техникалық және құқықтық аспектілерді қарастырады, осы мәселеге байланысты. Зерттеу нәтижесінде құқық қорғау органдары жұмысының тиімділігін жақсарту және есірткіні Интернет арқылы заңсыз өткізуге қарсы күресте елдер арасындағы ынтымақтастық бойынша ұсыныстар ұсынылады.

Оқу құралды құқық қорғау қызметін жүзеге асыратын органдардың қызметкерлері, сондай-ақ Қазақстан Республикасы ІІМ жоғары оқу орындарының оқытушылары, докторанттары, магистранттары мен курсанттары үшін қызығушылық тудырады.

МАЗМҰНЫ

КІРІСПЕ.....	4
§1. Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі заттарын заңсыз өткізудің криминалистикалық сипаттамасының кейбір ерекшеліктері.....	6
§2. Интернет желісі құралдары бойынша есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру процесі.....	16
§3. Интернет ресурстар құралы бойынша есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп тексерудің бастапқы және кейінгі кезеңдерінің ерекшеліктері.....	25
§4. Интернет – ресурстар құралдары бойынша есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеу барысында жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасының ерекшеліктері.....	40
ҚОРЫТЫНДЫ.....	51

КІРІСПЕ

Қазіргі уақытта мемлекеттік және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің басты бағыттарының бірі есірткі құралдарының заңсыз таралуына қарсы күресте мемлекеттің рөлін күшейту болып табылады.

Жалпы қазіргі қылмыс қылмыстық кәсіпқойлықпен, қылмыстық әрекеттің жаңа әдістерін іздеумен және қолданумен сипатталады. Есірткіні заңсыз сату механизмі өзінің динамикасымен, әртүрлі трюктермен, күрделі қарсы тұру түрлерімен байланысты жаңа әдістердің пайда болуымен ерекшеленеді, бұл аталған қылмыстық әрекеттерді ашу мен тергеуде қиындықтар туғызады. Сонымен қатар, есірткіні заңсыз өткізетін адамдардың құқық қорғау органдарының жұмыс әдістері мен жедел-іздігі іс-шараларын өткізу тактикасы туралы, мысалы, тексеру сатып алу, техникалық байланыс арналарынан ақпарат алу, телефон арқылы сөйлесулерді тыңдау, анықтама беру және т.б. туралы хабардарлығы өте жоғары. Қарастырылып отырған қылмыстардың басым көпшілігі байланыссыз, ұялы байланысты, Интернет желісін, түрлі электрондық төлем жүйелерін пайдалану арқылы жасалады. Интернет желісін пайдалана отырып, классикалық «қолдан қолға» сату нарығының қашықтықтан өткізуге трансформациясы, ең алдымен, сатуға қатысушылар арасында тікелей физикалық байланыстың болмауына, ұсынылатын "қызметтің" ыңғайлылығы мен жылдамдығына, сондай-ақ салыстырмалы иесіздікке байланысты. Бұл әдіс есірткі заттарын сатушыға оларды сатып алушымен жеке кездеспеуге мүмкіндік береді, нәтижесінде есірткіні тұтынушы оларды ұялы байланыс немесе Интернет желісі арқылы сатып алуға келіседі, ал мәміле үшін төрт есеп айырысу әртүрлі электрондық төлем жүйелері арқылы жүзеге асырылады. Осыған байланысты есірткіні заңсыз сатуды ашудың және тергеудің классикалық әдістемесі өзектілігін жоғалтады.

Бұл мән жайлар құқық қорғау органдарын есірткіні өткізудің қашықтықтан сату тәсілдерін құжаттаудың неғұрлым тиімді тәсілдерін әзірлеуге және осындай қылмыстарды тергеудің оңтайлы алгоритмдерін жасауға міндеттейді. Сонымен қатар, электрондық коммуникациялар құралдарының пайда болуымен курьерлік және пошта қызметтері дамығанын атап өткен жөн, олардың қызметі объективті себептерге байланысты пошта жөнелтілімдерін жіберу және жеткізу бойынша іс жүзінде құқық қорғау органдары жеткілікті көлемде бақылай алмайды.

Нәтижесінде, қазіргі уақытта есірткі бизнесіне қатысы бар кез келген адам Интернет желісі арқылы виртуалды хат алмасудан кейін, оның ішінде шетелден де халықаралық почта жөнелтілімінде алып, есірткі құралдарының партиясына тапсырыс бере алады және оны одан әрі тұтыну немесе контактісіз тәсілмен өткізу мақсатында пайдалана алады. Есірткі сатып алудың бұл түрінің басты артықшылығы-қылмыстық әрекетті әшкерелеудің минималды қаупі, өйткені адам физикалық есірткіні тікелей шекара арқылы өткізбейді, ал есірткіге тапсырыс беру және оған ақы төлеу кезінде қылмыскер өзін-өзі дараландырмай жабық әрекет етеді.

Интернет желісі арқылы есірткі заттарын заңсыз өткізу, сондай-ақ есірткі сатушыға өзінің қылмыстық әрекетін әшкерелеудің ең аз тәуекелі кезінде есірткіні ұзақ уақыт таратуға мүмкіндік беретін қастандықтың жоғары дәрежесі жағдайында жүзеге асырылады. Егер апиын немесе каннабий қатарындағы есірткі құралдарын (қарасора негізінде) сатып алу және өткізу тәсілдері жылдар бойы ерекше өзгерістерге ұшырамаса, онда синтетикалық есірткі құралдарының заңсыз айналымы қазіргі уақытта негізінен виртуалды түрде жүзеге асырылады, бұл қылмыстарды жасырын және құқық қорғау органдары үшін дәлелдеуді қиын етеді. Іс жүзінде күдіктілердің (айыпталушылардың) толық мойындау айғақтарысыз мұндай жанаспайтын есірткі қылмыстарының белгілерін дәлелдеу, сондай-ақ осы қылмыстарды жасауға қатысы бар барлық адамдардың кінәсін анықтау өте қиын. Сонымен бірге, Ресейдің құқық қорғау органдары есірткіні кәштерге тікелей салатын адамдарды ғана емес, сонымен бірге осы қылмыстарды ұйымдастырушыларды және қылмыстық топтарға қатысушылардың кінәсін анықтауда да, дәлелдеуде де интернеттегі ақпаратты іздеу және бекіту маңызды рөл атқаратын тәжірибені жасады.

Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі құралдарының заңсыз өткізілуін ашу және тергеу күрделі және көп қырлы процесс болып табылады. Технологияның қарқынды дамуы мен интернеттің кеңеюіне байланысты киберқылмыс, соның ішінде есірткінің заңсыз айналымы құқық қорғау органдары үшін үлкен проблемаға айналды. Мұндай тергеуді жүргізудің негізгі аспектілерінің бірі-әртүрлі құқық қорғау органдары мен киберқауіпсіздік мамандары арасындағы ынтымақтастық. Полиция, арнайы қызметтер, прокурорлар және басқалар сияқты ұйымдар есірткіні Интернетте заңсыз сатумен тиімді күресу үшін күш-жігері мен ресурстарын біріктіруі керек. Тергеудегі алғашқы қадам-ықтимал қылмыскерлер және олардың Интернет желісіндегі қызметі туралы ақпарат жинау. Бұған есірткіні заңсыз сатуға болатын әлеуметтік желілерді, форумдарды, базарларды және басқа да онлайн-ресурстарды бақылау кіруі мүмкін. Сондай ақ күдікті әрекеттерді анықтау үшін деректерді талдау және арнайы бағдарламалық құралдарды пайдалану маңызды. Ақпарат жиналғаннан кейін қылмыскерлерді сәйкестендіруге және ұстауға бағытталған жедел іс-шаралар жүргізілуі керек. Бұған шоттарды бұзу, қаржылық операцияларды қадағалау, поштаның жеткізілуін бақылау және Интернеттегі есірткі саудасын анықтауға және тоқтатуға көмектесетін басқа әдістер кіруі мүмкін. Тергеудің маңызды бөлігі халықаралық серіктестермен ынтымақтастық болып табылады, өйткені интернеттегі есірткі саудасы трансшекаралық сипатта болуы мүмкін. Ақпарат алмасу, бірлескен операциялар және басқа елдермен үйлестіру мұндай қылмыстық әрекеттерді тиімдірек тоқтатуға көмектеседі.

Интернетте есірткіні заңсыз сатуды ашу және тергеу-бұл құқық қорғау органдарының бірлескен күш-жігерін қажет ететін күрделі және ұзақ процесс, киберқауіпсіздік және халықаралық ынтымақтастық саласындағы мамандар. Тек осылайша ғана киберқылмыстың осы түрімен тиімді күресуге және қоғамдық қауіпсіздікті қорғауға болады.

§1. Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі заттарын заңсыз өткізудің криминалистикалық сипаттамасының кейбір ерекшеліктері

Есірткіні заңсыз сату қазіргі қоғамдағы қылмыстың ең көп таралған түрлерінің бірі болып табылады. Алайда, Интернет желісінің дамуымен бұл қылмыстық қызмет жана формалар мен ерекшеліктерге ие болды. Бұл мәтінде біз Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі заттарын заңсыз өткізудің криминалистикалық сипаттамасының кейбір ерекшеліктерін қарастырамыз.

Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізудің басты ерекшеліктерінің бірі-қылмыскерлер үшін анонимділік пен құпиялылықты сақтау мүмкіндігі. Арнайы бағдарламалар мен технологиялардың көмегімен қылмыскерлер өздерінің жеке басын және орналасқан жерін жасыра алады, бұл оларды құқық қорғау органдарының анықтауы мен ұстауын қиындатады.

Интернет желісі қылмыскерлер есірткі заттарымен еркін сауда жасай алатын виртуалды нарықтар құруға мүмкіндік береді. Бұл нарықтар блокчейн технологиясы негізінде жұмыс істейді, бұл транзакцияларды анонимді және қадағалауды қиындатады. Сонымен қатар, мұндай нарықтарда әртүрлі түрдегі және сападағы есірткілердің кең ассортиментін табуға болады.

Виртуалды нарықтарда төлемдерді жүзеге асыру үшін Биткоин сияқты криптовалюталар қолданылады. Бұл қылмыскерлерге дәстүрлі банк жүйелерін пайдаланудан аулақ болуға және қаржы институттарына көрінбеуге мүмкіндік береді. Криптовалюталар сонымен қатар жылдам және қауіпсіз транзакцияларды қамтамасыз етеді, бұл оларды заңсыз мәмілелер үшін тартымды етеді.

Интернет арқылы есірткіні сәтті өткізу үшін қылмыскерлер киберқауіпсіздік әдістерін белсенді қолданады. Олар қауіпсіз байланыс арналарын жасайды, ақпаратты шифрлайды және өз әрекеттерінде із қалдырмау үшін форензияға қарсы әдістерді қолданады. Бұл оларды құқық қорғау органдарына қол жетімділікті қиындатады және мұндай қылмыстарды тергеуді қиындатады.

Интернет желісі арқылы жасалатын есірткі заттарын заңсыз өткізу қоғамға елеулі қауіп төндіреді. Анонимділік, виртуалды нарықтар, криптовалюталарды пайдалану және киберқауіпсіздік мұндай қылмыстарды ашу мен тергеуді қиындатады. Алайда, құқық қорғау органдары қылмыстың осы түрімен тиімді күресу және қоғамды оның жағымсыз салдарларынан қорғау үшін өздерінің әдістері мен технологияларын үнемі жетілдіріп отыруы керек.

Қазіргі заманғы есірткі қылмысы Интернет желісін пайдалану арқылы жасалатын есірткіні заңсыз өткізу фактілерінің ұлғаюымен сипатталады.

Интернеттің киберкеңістігіне есірткі қылмысына деген қызығушылықтың артуының себептері түсінікті: бұл ортада есірткі жеткізушілері мен тұтынушыларының қастандық қарым-қатынасын қамтамасыз ету үшін ғана емес, сонымен қатар басқа да кең ауқымды

қылмыстық міндеттерді жүйелі түрде шешу үшін ерекше жағдайлар бар, мысалы, трансұлттық қылмыстық құрылымдардың қызметін үйлестіру және "ақшаны жылыстатудың" тиімді схемаларын жүзеге асыру.

Интернет желісі көпшілікке қол жетімді болды және оны есірткіні заңсыз сату мақсатында пайдалану әлеуетті тұтынушыларды, сондай-ақ есірткі таратушыларды табуды жеңілдетеді. Сонымен қатар, Интернет желісі арқылы есірткіні заңсыз сатудың жоғары кідірісіне қол жеткізіледі, оны сатушылар да, тұтынушылар да қызықтырады. Атап айтқанда, Интернет желісінің көмегімен есірткі құралдарын жарнамалау және тарату жүзеге асырылатын көптеген сайттар құруға болады.

Көрсетілген тәсілмен есірткіні заңсыз өткізуді кеңейтудің негізгі шарттарына жалпыға қол жетімділік, анонимдік, құқық қорғау органдарының әлсіз бақылауы, тез ақша табу мүмкіндігі жатады.

Ақпараттық деректерді берудің әртүрлі деңгейлерінде әртүрлі технологияларды қолдануға болады (сымды, сымсыз, талшықты-оптикалық, спутниктік және т. б. байланыс). Интернет желісі шеңберінде ақпарат TCP/IP сериясының хаттамалары бойынша беріледі. TCP / IP атауы отбасының екі негізгі және кең таралған хаттамаларынан – Transmission Control Protocol (TCP) және Internet Protocol (IP) арқылы жасалады. Бұл хаттамаларды бүкіл әлемде қолдану Интернет желісіндегі жұмысты барлық қатысушылар үшін біркелкі етеді және желінің жалпыға қол жетімділігін қамтамасыз етеді.

Интернет желісіне қосылған әрбір құрылғыға құрылғылар арасында сәйкестендіру және ақпарат алмасу мақсатында бірегей желілік мекенжай, яғни компьютерлік желіде жұмыс істейтін құрылғының идентификаторы беріледі. Мұндай мекен-жайлар арасында TCP/IP протоколдар стегі негізінде құрылған IP-мекен-жай ерекше маңызды. IP мекенжайы екі бөліктен тұрады: желі нөмірі және түйін нөмірі. Бұл ретте IP-мекенжай статикалық болуы мүмкін, бұл жағдайда ол құрылғыға тұрақты негізде беріледі және Интернет желісіне қосылу санына қарамастан ұзақ уақыт бойы өзгеріссіз қалады, ал егер ол құрылғыға уақытша, бір қосылу сессиясы шеңберінде тағайындалған жағдайда динамикалық болуы мүмкін және келесі желіге қосылған кезде өзгереді.

Интернет желісіне қол жеткізуді ұсынған IP-мекен-жайы және кейіннен орнатылған байланыс операторы (провайдері) негізінде осы байланыс операторына сұрау салу арқылы Интернет желісіне қол жеткізуді жүзеге асырған тұлға туралы нақты мәліметтер белгіленуі мүмкін. Осыған байланысты Интернет желісі арқылы есірткіні заңсыз өткізуге қатысы бар адамдардың көпшілігі өздерінің қылмыстық әрекеттерін жасыру мақсатында қастандықты қамтамасыз ету жөнінде шаралар қолдана алады. Интернет желісіне кіру үшін басқа біреудің немесе жалпыға қол жетімді арналарды қолдануға болатындығын қоспағанда (қазіргі уақытта интернет-кафелерде, ойын-сауық орындарында және т.б. орналастырылған тегін сымсыз желілер дамыды), сонымен қатар арнайы құралдар қолданылады. Көп жағдайда анонимділіктің барлық әдістері мен құралдары провайдерді жасыру мақсатын

көздейді, ол арқылы өз кезегінде белгілі бір тұлға туралы мәліметтер алуға болады.

Осы мақсаттар үшін заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың арсеналында абоненттің IP-мекен-жайын жасырудың арнайы құралдары бар, олар анонимизация құралдары деп аталады. Жалпы формада анонимизация-бұл трафик көзі мен тағайындалған жерді анықтауға жол бермеу үшін желідегі деректерді жою немесе жасыру процесі. Желіде болуды анонимдеудің ең көп таралған әдістеріне VPN желілерінің прокси-серверлерінің технологиялары, TOR, Dedicated-серверлер, SSH-туннельдер және басқалары жатады. Мәселен, мысалы, прокси-серверлерді пайдалану абоненттің IP-мекен-жайын соңғы құрылғыда жасырады, ал VPN және TOR берілетін ақпаратты қорғайды.

Интернеттегі есірткіні жарнамалау және сату үшін тікелей веб-сайттар (сайттар) қолданылады. Веб-сайттар-бұл бірегей мекен-жайы бар және пайдаланушы бірлік ретінде қабылдайтын байланысты мәліметтер жиынтығы. Сайттар-бұл абоненттер Интернет желісінің ең танымал және кеңінен қолданылатын бөлігі. Оларға қол жеткізу қолданбалы деректер деңгейінің ХАТТАМАСЫ (HTTP) арқылы жүзеге асырылады. Сайттарды адрестеу және сәйкестендіру үшін Интернет желісіндегі құрылғылардың жұмысының жалпы ережелері қолданылады. Әр сайттың оны табуға мүмкіндік беретін өз мекен-жайы бар. Бұл домендік атаулар деп аталатын сайттардың әріптік белгілерін қолданады. Интернеттегі көп жағдайда бір сайтқа бір домендік атау сәйкес келеді. Дәл домендік атаулар бойынша сайттар ғаламдық желіде анықталады. Сайттың әр домендік атауы көрсетілген сайт орналасқан құрылғының IP-мекен-жайына сәйкес келеді. Бұл жағдайда домендік атаулардың тәуелсіз болуы мүмкін.

Қажет болған жағдайда, егер домендік атаудың иесі туралы мәліметтер болса және домендік атаудың IP-мекен-жайға сәйкестігі анықталса, Интернетке ақпарат орналастырған адамдар туралы нақты ақпарат алуға болады.

Есірткі заттарын контактісіз тәсілмен заңсыз өткізетін қылмыстық топтардың құрылымы. Біздің ойымызша, есірткі сатушының жеке басы есірткі заттарын заңсыз өткізудің жедел-ізвестіру және криминалистикалық сипаттамасының ерекше элементтерінің бірі болып табылады, өйткені қылмыс жасаушылардың ерекшеліктері туралы хабардар болу дәстүрлі түрде жедел-ізвестіру қызметін дұрыс ұйымдастырудың және кейіннен алдын-ала тергеудің міндетті шарты болып табылады.

Негізінен Интернет желісін пайдалана отырып, есірткі құралдарын заңсыз өткізуді қылмыстық топтар жасайды. Бұл есірткіні заңсыз сатуды жалғыз өзі жасау қиынырақ және қауіпті екендігіне байланысты. Сонымен қатар, бұл есірткіні заңсыз өткізу желісін ұлғайтуға, өз қызметінде электрондық және мобильді байланыс құралдарын, сондай-ақ электрондық төлемдердің әртүрлі жүйелерін пайдалана отырып, техникалық базаны жақсартуға, сыбайлас жемқорлық пен қылмыстық кірістерді заңдастыру жолдарын табуға мүмкіндік береді.

Жақында есірткі заттарын заңсыз өткізумен айналысатын топтардың айрықша ерекшелігі олардың қызметінің өңіраралық және трансұлттық сипатына айналуға. Кейбір қатысушылар есірткіні заңсыз өткізу жүзеге асырылатын облыста, ал басқалары – Қазақстан Республикасының өзге облысында, сондай-ақ одан тыс жерлерде болады.

Біз Интернет желісін пайдалана отырып, есірткіні заңсыз сатумен айналысатын қылмыстық топтардың келесі қатысушыларын бөліп көрсетуді ұсынамыз.

Ұйымдастырушы есірткіні жарнамалау және сату үшін қажетті интернет - ресурсты жасаушы және өзі таңдайтын және іс-әрекеттерін бақылайтын топтың қалған мүшелерінің жетекшісі болып табылады. Сонымен қатар, ұйымдастырушы ақша алу және жылжыту схемаларын жасайды. Әдетте, есірткіні сату туралы ақпарат орналастырылатын "виртуалды дүкен" құру үшін әртүрлі ақпараттық ресурстар қолданылады (мысал, танымал дисплей сайттары <http://legalrc.biz/>, <https://chemrc.biz/>, <http://www.narkop.org/>, <http://legalki.com/> және т. б.д.). Оның есірткі жеткізу арнасына шығуы бар, ірі партияларды сатып алуды және оларды буып-түюді жүзеге асырады. Бұл ретте есірткі құралдарын сатып алу көбінесе контактісіз тәсілмен, үлкен партиямен кэш-бетбелгілер арқылы немесе курьерлік жөнелтімдермен жеткізу арқылы жүзеге асырылады. Қазіргі уақытта есірткі заттарын заңсыз сату жарнамасы жүргізілетін көптеген сайттарға кіруге тыйым салынады, осыған байланысты интернет – провайдерлер бұғаттайды. Бірақ пайдаланушының IP-мекен-жайы туралы ақпаратты өзгертуге мүмкіндік беретін құралдар мен бағдарламаларды қолдану арқылы (мысалы, Интернет желісінде кең таралған «Tor Browser» және т.б.) есірткі тұтынушыларына осы тыйым салынған ақпараттық ресурстарға қол жеткізуге болады. Айта кету керек, бірқатар сайттар шетелдік домендерде тіркеледі, бұл олардың жұмысын тоқтату процесін қиындатады.

Топтың басқа қатысушыларын іріктеуді жүзеге асыра отырып, ұйымдастырушы, оның ішінде Интернет желісінің көмегімен «операторлар» мен «кепілгерлерді» есірткі құралдарын заңсыз өткізуге тартады. Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткіні заңсыз өткізудің жаңа қатысушыларын тиімді тартудың негізгі факторларын мыналар деп санауға болады: жоғары пайданы жылдам алу; өз тұтынуы үшін есірткіні тегін алу мүмкіндігі; туыстарының немесе достарының схемаларына қатысудан туындаған сенім; жоғары қастандық; жоғары ақы төленетін жұмысқа орналасу мүмкіндігінің болмауы; мәміле жасалған Жерден қашықтығы; тұлғасыздық немесе мәмілелердің байланыссыздығы; мұндай қызметтің заңдылығы туралы ойдан шығарылған ақпарат.

Оператор ұйымдастырушының сенімді адамы бола отырып, виртуалды дүкен арқылы сауда жасайды. Оператор сайттарда жарнама орналастырумен айналысады, тапсырыстарды қабылдауды жүзеге асырады, төлем процесін бақылайды және тапсырыс берушілерге кэштердің орналасқан жері туралы хабарлайды. Ол тұтынушылармен тікелей "Skype", "ICQ", "Brosix" бағдарламалары арқылы байланыс орната алады және олардың қайсысын

контактілерден қосу немесе жою керектігін өзі шеше алады. Құрылымдық жағынан оператордың қызметі келесі негізгі бағыттарды қамтиды:

- есірткі түрлері, оларды қолданудың әсері, тауардың бағасы және мүмкін төлем әдістері туралы мәліметтерді қамтитын тұтынушыларға ақпарат орналастыру;

- есірткіні тұтынушыдан электронды әмиянға түскен ақшалай қаражатты бақылау;

- тұтынушыға кәштің орналасқан жерін сипаттай отырып ақпарат жолдау.

Көбінесе есірткіге ақы төлеу төлем қызметтерінің көмегімен жүзеге асырылады, олардың негізгісі-Visa Qiwi Wallet. Сондай ақ төлем ұялы телефондардың абоненттік нөмірлеріне және банк карталарының шоттарына жүргізілуі мүмкін. Қолма-қол ақшаның түсуіне көз жеткізу және сатып алушыны тану үшін оператор төлем кезінде тұтынушылардан өзінің «лақап аты», ICQ нөмірі және т. б. бар түсініктеме қосуды талап етеді. Қолма-қол ақшаның түсуіне көз жеткізгеннен кейін оператор оларды ұйымдастырушыға ақша аударудың әртүрлі тәсілдерін қолдана отырып аударды.

Кепілгер иерархияның төменгі сатысы болып табылады және есірткі заттарын кәштер деп аталатындарға тікелей жеткізумен және орналастырумен айналысады, олардың орналасуы туралы кейіннен операторға хабарлайды. Әдетте, ипотека берушілер интернет-форумдарға келушілер қатарынан қабылданады, олар көбінесе есірткіні тұтынушылар болып табылады және өздерін оң жағынан дәлелдейді. Жұмысқа орналасу процесінде болашақ кепілгер жеке хабарлама жазу арқылы ұйымдастырушымен немесе оператормен байланысады. Құрылғы үшін егжей-тегжейлі сауалнаманы толтырып, төлқұжаттың суретін ұсыну қажет. Сондай ақ жұмысқа қабылдаудың қажетті шарты тарату үшін алынған есірткі үшін кепіл ретінде ақшалай қаражат беру болып табылады.

Жұмысқа орналасқаннан кейін ол ұйымдастырушыдан немесе оператордан есірткінің шағын партияларының орналасқан жері және оған қажет бетбелгілердің саны туралы ақпарат алады. Кепілгер есірткіні кәштен алады. Сонымен қатар, уақыт өте келе есірткі партиялары артуы мүмкін. Әдетте, закладчик рельсті бекіткіште полимерлі материалдан немесе металдандырылған қағаздан жасалған мөлдір, мөлдір емес немесе түрлі-түсті пакеттерге дозалар бойынша оралған есірткілерді алады, содан кейін көрсетілген дозаларды әртүрлі орындарға қояды және операторға «бетбелгілердің» нақты мекенжайы мен орналасқан жері көрсетілген мәтіндік сипаттаманы жібереді. Жағдайлардың басым көпшілігінде есірткінің орналасқан жері көрсетілген кәштердің суреттері түсіріледі. Бұл әрекеттерді кепіл беруші сатып алушыдан Тапсырыс келгенге дейін де орындайды, бұл оларды қылмыспен ұстау жұмысын едәуір қиындатады.

Айта кету керек, біз ұсынған қылмыстық схема жағдайға байланысты ондағы жаңа байланыстарды құру және оған жаңа қатысушыларды тарту арқылы өзгеруі мүмкін. Бұл ретте жаңа қатысушылар пайда болған кезде

қылмыстық топтағы міндеттер қайта бөлінетін болады. Мәселен, мысалы, жоғарыда аталған қатысушылардан басқа, Интернет желісін пайдаланып есірткіні заңсыз өткізумен айналысатын қылмыстық топтардың құрамына мыналар кіруі мүмкін: есірткінің ірі партияларын сақтаумен және өлшеп-ораумен айналысатын қоймашы (қойма); операторлардың жұмысын бақылайтын куратор; техникалық мәселелерді шешумен айналысатын және ұялы байланыс құралдарын, Интернетті, жедел мәтіндік хабар алмасу бағдарламаларын қауіпсіз пайдалануға жауапты, Интернет желісінде қастандық шараларын қамтамасыз ететін хакер; белгіленген уақытта операторлардан сату туралы қаржылық есептерді алатын қаржы директоры жалақыны аударды, қаржы мәселелері бойынша кеңес береді, ақша аударымдарымен және қолма-қол ақшамен айналысады; есірткінің ірі партияларын өлшеп-орауды және тасымалдауды жүзеге асыратын курьер; қылмыстық топқа жаңа қатысушыларды (негізінен кепілгерлерді) іздеумен және тартумен айналысатын жалдаушы, ол оларды тұтынушылар байланысатын форумдар арқылы жалдайды.

Зерттеу көрсеткендей, есірткі сату жүйесінде осы әдіспен сатылы иерархия бар. Мұндай қылмыстық топтарда барлығына белгілі бір міндеттер жүктелген, ал олар тұрақты немесе сатылған есірткі санына байланысты жалақы ала алады. Схеманың барлық қатысушылары бір-бірінен жасырын болып қалады, бұл бірінші кезекте аталған қылмыстарды Құжаттаудың күрделілігін анықтайды. Әрқайсысында есірткіні заңсыз өткізу жөніндегі қылмыстық қызметті жүзеге асыру қағидалары, топ ішінде және есірткіні тұтынушылармен қарым-қатынас қағидалары, ақша қаражатын аудару қағидалары белгіленген, сондай-ақ полиция қызметкерлері ұстаған кездегі іс-әрекеттер айқындалған егжей-тегжейлі нұсқаулықтар бар.

Интернет желісін пайдалана отырып, есірткіні заңсыз өткізетін қылмыстық топтардың құрамын зерттеу олардың негізгі қатысушылары 18 бен 30 жас аралығындағы жастар, көбінесе жұмыссыз және тұрақты табыс көзі жоқ студенттер, әдетте орта техникалық, орта немесе аяқталмаған жоғары білімі бар Студенттер екенін көрсетті. Көбінесе олар компьютерлік технологиялар мен ақпараттық технологиялар саласында білімге ие, сонымен қатар оларды есірткі сату туралы жарнамасы бар интернет-сайттарды құру және пайдалану процесінде белсенді қолданады. Бұл тұлғалар шоттар, банк жүйесіндегі салымдар, электрондық төлем жүйелері арқылы қолма-қол ақшасыз есеп айырысу тәсілдері бойынша ақша қаражаттарының қозғалысының ерекшеліктерін түсінеді. Сонымен қатар, есірткіні иеленушілер көбінесе өздерін жиі сатып алумен, интернеттегі шолуларымен, сатып алудың белгіленген ережелерін сақтаумен, қастандықты сақтаумен дәлелденген тұтынушылар болып табылады.

Қылмыстық топтардың ұйымдастырылуы мен жұмыс істеу ерекшеліктері және олар қолданатын Интернет желісі арқылы есірткіні заңсыз өткізу тәсілі жедел қызметкерлердің өз қатысушыларын анықтаудың тәжірибеде пысықталған тактикалық жедел-іздігіру алгоритмдерін

қолдануын іс жүзінде жояды, бұл мұндай қылмыстарды Құжаттаудың тактикалық негіздеріне тікелей әсер етеді.

Жедел-іздістіру және криминалистикалық сипаттамалардың анықталған ерекшеліктері өте маңызды, өйткені олар жедел және тергеу бөлімшелерінің Интернет желісін пайдалану арқылы есірткі заттарын заңсыз өткізуге қарсы күресті жүзеге асыру жөніндегі ұйымдастырушылық-тактикалық міндеттерді шешуі үшін маңызды ақпарат алу көзі болып табылады. Осы деректерді есепке алу қылмыстық қызметтің көрсетілген түріне қарсы күресте күштерді, құралдар мен әдістерді мақсатты және тиімді пайдалануды қамтамасыз етеді.

Бұдан басқа, Интернет желісін пайдалана отырып жүзеге асырылатын есірткі құралдарын заңсыз өткізу қоғамға елеулі қауіп төндіретінін және криминалистикалық ғылым тарапынан ерекше назар аударуды талап ететінін атап өткен жөн.

Қылмыстың бұл түрінің бір ерекшелігі-оның ғаламдығы мен анонимділігі. Интернет қылмыскерлерге дәстүрлі тарату арналарын айналып өтіп, есірткі саудасын виртуалды түрде жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл оларға халықаралық деңгейде жұмыс істеуге мүмкіндік береді, бұл құқық қорғау органдарына осындай әрекеттерді құдалау мен тоқтатуда қиындықтар туғызады.

Сонымен қатар, Интернет желісі қылмыскерлерге есірткі сатып алушыларға кең қол жетімділікті, сондай-ақ заңсыз сатудың басқа қатысушыларымен ақпарат пен тәжірибе алмасуға мүмкіндік береді. Бұл есірткінің таралуына ықпал етеді және оларды анықтау мен жолын кесуді қиындатады.

Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізудің криминалистикалық сипаттамасының маңызды аспектісі қылмыстық әрекетті жасырудың жаңа технологиялары мен әдістерін қолдану болып табылады. Қылмыскерлер деректерді шифрлауды, жасырын Bitcoin транзакцияларын және қылмыскерлерді анықтау мен құдалауды қиындататын басқа құралдарды белсенді қолданады.

Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізумен сәтті күресу үшін сот сараптамасының әдістері мен құралдарын үнемі жетілдіріп отыру қажет. Бұған желідегі қылмыстық әрекеттерді анықтауға және талдауға арналған арнайы бағдарламалар мен алгоритмдер әзірлеу, сондай-ақ әртүрлі елдердің құқық қорғау органдары арасындағы ынтымақтастық кіреді.

Интернет арқылы есірткі заттарын заңсыз өткізу қоғамға елеулі қауіп төндіреді және криминалистикалық ғылым мен құқық қорғау органдарының үнемі назары мен күш-жігерін талап етеді. Бірлескен күш жігер мен жаңа әдістер мен технологияларды қолдану арқылы ғана қылмыстың осы түрімен тиімді күресуге және қоғамның қауіпсіздігі мен әл ауқатын қамтамасыз етуге болады.

Өзін-өзі бақылау мәселелері:

1. Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізуді сипаттайтын негізгі ерекшеліктер қандай?
2. Интернеттің есірткіні заңсыз сату жағдайларын көбейтудегі рөлі қандай?
3. Интернет арқылы есірткі заттарын заңсыз сату кезінде жасыру және алдау үшін қандай әдістер қолданылады?
4. Интернет арқылы есірткі сатып алудың қандай қауіптері бар?
5. Интернет арқылы есірткі сатып алу кезінде төлеудің негізгі әдістері қандай?
6. Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізумен күресу үшін құқық қорғау органдары қандай шаралар қолданады?
7. Интернет арқылы есірткіні заңсыз сатумен байланысты қылмыстарды ашуда және тергеуде сот сараптамасының рөлі қандай?
8. Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізуді анықтау және жолын кесу үшін қандай техникалық құралдар мен әдістер қолданылады?
9. Интернет арқылы мәміле жасайтын есірткі сатып алушылар мен сатушылар үшін қандай салдары болуы мүмкін?
10. Интернет арқылы есірткіні халықаралық заңсыз өткізудің жолын кесу үшін әртүрлі елдердің құқық қорғау органдары арасындағы ынтымақтастық жолдары қандай?

Өзін-өзі бақылау тест тапсырмалары:

1. Интернет желісі есірткіні заңсыз сатуда қандай рөл атқарады?

- a) ешқандай рөл атқармайды;
- b) есірткі сату процесін жеңілдетеді;
- c) есірткі сату процесін қиындатады;
- d) есірткі сату процесіне әсер етпейді;
- e) нақты жағдайға байланысты.

2. Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізудің криминалистикалық сипаттамасы қандай ерекшеліктерге ие?

- a) сатушы мен сатып алушы арасында физикалық байланыстың болмауы
- b) есірткіні жылдам және жасырын жеткізу;
- c) төлем үшін криптовалюта пайдалану;
- d) өткізу көзін жасыру және жасыру мүмкіндігі;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

3. Интернет арқылы есірткінің заңсыз сатылуын анықтау үшін қандай тергеу әдістері қолданылады?

- a) әлеуметтік желілер мен форумдарды бақылау;
- b) деректерді талдау үшін арнайы бағдарламалық жасақтаманы пайдалану;
- c) халықаралық құқық қорғау органдарымен ынтымақтастық;
- d) жасырын операциялар мен бетбелгілерді жүргізу;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

4. Интернет арқылы есірткіні заңсыз сатуды тергеу кезінде қандай проблемалар туындайды?

- a) қылмыскерлерді анықтау мен оқшаулаудың қиындығы;
- b) осы саланы реттейтін заңнаманың болмауы;
- c) технологияның қарқынды дамуы және сату тәсілдерінің өзгеруі;
- d) осы саладағы ресурстар мен сараптаманың шектелуі;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

5. Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізумен күресу үшін қандай шаралар қолданылады?

- a) мамандандырылған бөлімдер мен бөлімшелер құру;
- b) құқық қорғау органдарының қызметкерлерін оқыту;
- c) интернет-провайдерлермен және төлем жүйелерімен ынтымақтастық;
- d) заңсыз сайттарды анықтау және бұғаттау үшін техникалық құралдарды енгізу;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

6. Интернет арқылы есірткіні заңсыз сатумен қандай қылмыстар байланысты болуы мүмкін?

- a) есірткі сату;
- b) есірткіні насихаттау;
- c) заңсыз өткізуден алынған ақша қаражатын заңдастыру;
- d) есірткіні заңсыз өндіру;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

7. Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізудің салдары қандай болуы мүмкін?

- a) нашақорлар санының артуы;
- b) басқа қылмыстық топтарды қаржыландыру;
- c) қоғамдағы қылмыс деңгейін арттыру;
- d) ұлттық қауіпсіздікке қауіп төндіреді;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

8. Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізудің дамуына қандай факторлар ықпал етеді?

- a) анонимділік және құпиялылық;
- b) интернетке қол жетімділіктің қарапайымдылығы;
- c) жаһандану және технологияның таралуы;
- d) заңсыз сатудан түсетін жоғары кірістер;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

9. Интернет арқылы есірткіні заңсыз сату кезінде қандай маскировка әдістері қолданылады?

- a) анонимді браузерлер мен VPN қызметтерін пайдалану;
- b) жалған онлайн-дүкендер мен шоттар құру;
- c) шифрлау және Код сөздерін қолдану;
- d) жалған жеткізу мекенжайларын пайдалану;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

10. Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізудің алдын алу үшін қандай шаралар қабылданауда?

- a) азаматтарды тәуекелдер мен салдарлар туралы оқыту және оқыту;
- b) есірткіні заңсыз өткізгені үшін жазаны қатаңдату;
- c) заңсыз сайттарды анықтау мен бұғаттаудың тиімді әдістерін әзірлеу және енгізу;
- d) есірткіге қарсы күрес саласындағы халықаралық серіктестермен ынтымақтастық;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

§2. Интернет желісі құралдары бойынша есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру процесі

Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру процесі есірткінің заңсыз саудасына қарсы күресте және қоғамды осындай қызметтің жағымсыз салдарларынан қорғауда ерекше маңызға ие.

Бұл процеске құқық қорғау органдары, есірткіге қарсы халықаралық ұйымдар және интернет-провайдерлер сияқты түрлі ұйымдар мен басқармалар қатысады.

Материалды тексеру процесінің басында есірткінің заңсыз саудасын жүзеге асыруға болатын күдікті ресурстарды анықтау үшін Интернет желісінің деректеріне талдау жасалады. Бұл ұқсас материалдың болуын көрсететін кілт сөздерді, сөз тіркестерін және танылатын сигналдарды табуды қамтиды.

Күдікті ресурстар анықталғаннан кейін құқық қорғау органдары осы ресурстардағы заңсыз әрекеттердің дәрежесін анықтау үшін мұқият тергеуді бастайды. Бұл мазмұнды талдауды, басқа елдермен немесе аймақтармен ақпарат алмасуды, сол ресурстарда қол жетімді тауарлар мен қызметтердің болуын және әлеуетті сатып алушылар мен сатушылармен өзара әрекеттесуді қамтуы мүмкін.

Тексеру процесінің маңызды бөлігі халықаралық есірткіге қарсы ұйымдармен ынтымақтастық болып табылады. Құқық қорғау органдары ақпарат алмасады және Интернет желісі арқылы жүзеге асырылатын есірткі қылмыстары бойынша істерді тергеуде ынтымақтасады. Бұл материалдарды тексерудің тиімділігін арттыруға, қылмыскерлерді анықтау және қамауға алу мүмкіндіктерін жақсартуға мүмкіндік береді.

Интернет желісі құралдары бойынша есірткі құралдарын өткізу саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды неғұрлым тиімді тексеруді қамтамасыз ету үшін, сондай-ақ интернет-провайдерлермен өзара іс-қимыл жасау қажет. Олар ақпаратқа қол жеткізуде және олардың серверлерінде табылған заңсыз әрекеттерді бақылауда шешуші рөл атқарады.

Осындай заңсыз қызметпен күресу мақсатында құқық қорғау органдары мен интернет-провайдерлер арасында күдікті әрекеттер туралы ақпарат алмасуға және осындай ресурстарға қол жеткізуді бұғаттау үшін шаралар қабылдауға мүмкіндік беретін арнайы келісімдер жасалады.

Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру процесі есірткінің заңсыз айналымына қарсы күресте маңызды және күрделі кезең болып табылады. Қазіргі ақпараттық қоғамда Интернет желісі тыйым салынған заттарды тарату мен сатудың негізгі арналарының біріне айналды, бұл оларды анықтау мен жолын кесудің тиімді шараларын қажет етеді.

Интернет желісінде есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеруді полиция, мамандандырылған бөлімдер және есірткіге қарсы күрес қызметтері сияқты құқық қорғау органдары жүзеге асырады. Бұл процесс бірнеше кезеңдерді қамтиды, олардың әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар.

Бірінші кезең-әртүрлі көздерден алынған ақпаратты, соның ішінде ашық және жабық интернет платформаларын, әлеуметтік медианы, форумдарды және т. б. бақылау және талдау. Мамандар есірткінің әлеуетті сатушылары мен сатып алушылары туралы деректерді іздейді және жинайды, олардың белсенділігін, коммуникацияларын және заңсыз әрекетті көрсетуі мүмкін басқа ақпаратты талдайды.

Екінші кезең Интернет желісі арқылы есірткіні заңсыз сатумен айналысатын адамдарды анықтауға және ұстауға бағытталған жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу болып табылады. Бұған жалған шоттар құру, бақыланатын заттарды сатып алу, күдіктілердің әрекеттерін бақылау және басқа да арнайы операциялар кіруі мүмкін.

Үшінші кезең-алынған материалға сараптама және талдау жүргізу. Күдіктілер ұсталған және есірткі заттары алынған жағдайда олардың құрамын, сапасы мен санын анықтау үшін сараптама жүргізіледі. Бұл дәлелдемелер жинауға және қылмыстық іс қозғау үшін қажетті фактілерді анықтауға мүмкіндік беретін маңызды кезең.

Төртінші кезең - дайындық және айып тағу. Барлық қажетті дәлелдемелерді жинап, тергеу жүргізгеннен кейін құқық қорғау органдары қылмыстық іс дайындап, күдіктілерге айып тағуда. Бұл сот ісін жүргізуге және кінәлілерді жазалауға жол ашатын маңызды қадам.

Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру процесі тек ел ішінде ғана емес, сонымен қатар халықаралық деңгейде ынтымақтастықты қажет ететінін атап өткен жөн. Өйткені, көптеген қылмыскерлер өз қызметін жасыру үшін анонимді желілер мен басқа технологияларды қолдана отырып, шетелден жұмыс істей алады.

Қорытындылай келе, Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру процесі күрделі және көп қырлы болып табылады. Ол құқық қорғау органдарының жоғары құзыреттілігі мен техникалық білімін, сондай-ақ онлайн-ортада есірткінің заңсыз айналымымен тиімді күресу үшін әртүрлі құрылымдар мен елдердің ынтымақтастығын талап етеді.

Есірткі құралдарын, оның ішінде Интернет желісін пайдалана отырып жасалатын заңсыз өткізу кідірістің жоғары деңгейімен сипатталады. Сатып алушылар мен дистрибьюторлардың қылмыстық әрекетті жасыруға деген өзара қызығушылығы оның жоғары кідіруіне және соның салдарынан есірткіні заңсыз өткізу туралы жедел маңызды ақпараты бар адамдар тобының шектеулі болуына себеп болады. Аталған қылмыстардың кідірісінің жоғары деңгейі мұндай қылмыстарды анықтау және ашу ісіндегі жедел-ізвестіру жұмысының рөлін едәуір арттырады.

Қалыптасқан жағдайда Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткілерді заңсыз өткізумен күрестің табысы көбінесе заңсыз өткізумен айналысатын адамдарға қатысты жедел маңызды ақпаратты уақтылы алуға байланысты болады, оны тексеру нәтижелері бойынша жедел қызметкерлер аталған қылмыстарды ашуға бағытталған ЖРМ кешенін ұйымдастырып, жүргізе алады.

Тәжірибені талдау Интернет желісін пайдалану арқылы жасалған есірткіні заңсыз сату туралы алғашқы ақпаратты алуға болатындығын көрсетеді:

- ПО-ға құпия жәрдем көрсететін, көп жағдайда бұрын сотталған, есірткіні пайдаланатын және оларды Интернет желісі арқылы сатып алатын адамдардан;

- өз қызметтік қызметін жүзеге асыру нәтижесінде тиісті жедел мәнді ақпарат алған құқық қорғау органдарының басқа қызметтері мен бөлімшелерінің қызметкерлерінен;

- ұсталған адамдардың полиция қызметкерлерінің есірткіні олардан алу фактілері бойынша түсіндірмелерінен, онда оларды сатып алу көзі көрсетіледі;

- есірткіні жарнамалау және сату үшін құрылған интернет-сайттар мен интернет-форумдардың мониторингі барысында;

- есірткі сататын интернет-дүкендердің жарнамасынан алынған мәліметтерді талдау барысында (ғимараттардың қабырғаларына, қоршауларға, қоғамдық көлік аялдамаларына, мысалы, «тұз», «Міх», «Spice» жазулары).

Мұндай ақпараттың негізгі көздері бірінші кезекте ПО-ға құпия көмек көрсететін тұлғалар болып табылады. Есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрес жөніндегі жедел бөлімшелердің практикалық қызметін талдау жасырын жәрдем көрсететін азаматтарды іріктеуді мынадай санаттағы адамдардан жүзеге асыру орынды екенін көрсетеді:

- бұрын есірткінің заңсыз айналымы бойынша қылмыс жасағаны үшін сотталған;

- есірткіні тұтынатын және оларды Интернет желісі арқылы сатып алатын;

- Интернет желісі арқылы жасалатын есірткіні заңсыз өткізуге тартылған адамдардың туыстары мен таныстары;

- есірткіге байланысты қылмыстар үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылады.

Жәрдемдесу процесінде осы санаттағы адамдардан жедел бөлімшелер жедел маңызды ақпарат ала алады:

- Интернет желісі арқылы есірткі сатумен тікелей айналысатын адамдар туралы;

- көрсетілген тәсілмен есірткінің заңсыз айналымына тартылған өзге де адамдарға;

- жарнама және есірткі сатылатын интернет-ресурстар;

– қабылдау арналарында, оларды сақтау, есірткі өндіру және өткізу орындарында;

– есірткіге ақы төлеу тәсілдері (электрондық төлем сервисі, ұялы телефонның абоненттік нөмірі, банктік шот);

– кейіннен дәлелдеу процесінде пайдаланылатын заттар мен құжаттардың орналасқан жері;

– есірткі сатудағы қылмыскерлердің жаңа амалдары.

Есірткі сатылатын интернет-дүкендер туралы және онымен айналысатын адамдар туралы алғашқы ақпаратты алу және талдау, әдетте, электрондық шот туралы ақпаратты анықтауға мүмкіндік береді, Kaspi төлем сервисіне байланған және есірткі сатып алу үшін ақшалай қаражат түсуі тиіс.

Бастапқы ақпаратты тексеру нәтижелері бойынша жедел қызметкерлер аталған қылмыстарды құжаттауға бағытталған ЖРМ кешенін анықтап, ұйымдастыра алады. Мұндай қылмыстарды құжаттау қызметі белсенді ЖРМ жүргізу қажеттілігі болып табылады.

Құжаттау процесінде «бетбелгі» алған адамды оның орналасқан жерінде ұстауға болады. Тұтынушыны ұстау сатушы туралы қосымша ақпаратты анықтауға көмектеседі, бұл өз кезегінде одан әрі ЖРМ жүргізуді болжауға мүмкіндік береді, Интернет желісін пайдалану арқылы жасалатын есірткінің заңсыз өткізілуін құжаттауға бағытталған. Бұл жағдайда ұсталған адамдармен сұхбаттасу кезінде мынаны білу маңызды:

– есірткіні сатқан адамның анықтама деректері;

– есірткіні сатып алу тәсілі, интернет-ресурс, интернет-ресурста сатушының логині;

– ұялы телефонда ұсталған сатушымен хат алмасудың болуы;

– есірткіні сатып алу (Kaspi нөмірі, өзге төлем жүйесінің шот нөмірі немесе банктік шот бойынша аударым арқылы) қалай төленді, kaspi-ге ақша аудару кезінде қандай түсініктеме қалдырылды;

– бетбелгілерді орналастырудың басқа орындары мен әдістері, олардың сипаттамалары, қаптаманың сипаттамасы, өйткені көптеген сатушылар үшін бұл жеке;

– Интернет желісіндегі Парақ және қандай интернет-ресурста, қандай лақап ат, логин, пароль пайдаланылды;

– ұсталған адам бетбелгіні сипаттаудан басқа бетбелгі орнының фотосуретіне сілтеме алды ма және осы сілтеме сақталды ма.

Осылайша, Интернет желісін пайдалана отырып жасалатын есірткі құралдарын заңсыз өткізу туралы материалдарды тексеру ЖРМ жүргізу арқылы жүзеге асырылады. ОРД болмаса мұндай қылмыстарды сәтті құжаттау қиынға соғады. Сондықтан қарастырылып отырған қылмыстарды «тергеу жолымен» ашу тиімсіз, өйткені тергеушілердің арсеналында бар дәлелдеудің қылмыстық іс жүргізу құралдары жасырын түрде жүзеге асырылуы мүмкін жедел-ізвестіру қызметінің әдістері мен құралдарынан айырмашылығы жария түрде жүзеге асырылады. Сондықтан Интернет желісін пайдалана отырып жасалған синтетикалық есірткі құралдарының заңсыз өткізілуін құжаттау кезінде жедел бөлімшелердің қызметкерлері

жүзеге асыратын іс-әрекеттерді жарықтандыру қажет. Тергеушілердің анықтау органының қызметкерлері қолданатын алгоритмдерді, жүргізілген іс-шаралардың нәтижелерін көрсететін жедел-қызметтік құжаттаманы білуі дәлелдемелерді қалыптастыру процесінің нақты бейнесін қалыптастыруға және сол арқылы мұндай қылмыстарды тергеу процесінің тиімділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Интернет желісін пайдалана отырып жасалатын есірткіні заңсыз өткізуге қарсы іс-қимыл практикасы аталған қылмыстарды құжаттау барысында «Тексеру сатып алу» ЖРМ қолданудың тиімділігі туралы куәландырады.

Бұл ЖРМ қолдану аясы өте кең және есірткі заттарын заңсыз өткізуге қарсы күрес міндеттерін шешуде тиімді құрал болып табылады. Мәселен, заң шығарушы есірткі құралдарының, психотроптық заттар мен олардың прекурсорларының заңсыз айналымына байланысты қылмыстардың алдын алу, анықтау, жолын кесу және ашу мақсатында тексеру сатып алуды жүргізу мүмкіндігін тікелей көрсетеді.

Осылайша, Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру процесі есірткінің заңсыз айналымына қарсы күрестің маңызды бөлігі болып табылады.

Осы тексеру барысында құқық қорғау органдарының мамандары ашық көздерден алынған ақпаратты талдауды қамтитын шаралар кешенін жүзеге асырады, интернет-ресурстардың мониторингі, куәландырылған тұлғалармен қарым-қатынас, жедел деректермен жұмыс және басқа әдістер.

Мұндай тексерудің мақсаты Интернет арқылы есірткіні заңсыз сатумен айналысатын адамдарды анықтау, сондай-ақ есірткіге байланысты тыйым салынған мазмұнды табу болып табылады. Бұл процесте оларды ұстау және қылмыстық жауапкершілікке тарту мақсатында Интернет арқылы ұйымдасқан топтарды және есірткі жеткізушілерді анықтауға ерекше назар аударылады.

Интернет арқылы есірткі құралдарымен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалдарды тексеру процесінде құқық қорғау органдары кездесетін негізгі сын-қатерлердің бірі, болып табылады деректерді жасырудың және байланысты анонимдеудің әртүрлі әдістері. Осыған байланысты кибер-аналитиканың заманауи әдістерін қолдануға, сондай-ақ ақпарат пен тәжірибе алмасу мақсатында халықаралық ұйымдармен және басқа елдердің серіктестерімен ынтымақтастыққа ерекше назар аударылады.

Әрине, Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру процесі күрделі және көп қырлы болып табылады. Алайда, технологияның дамуы мен халықаралық қоғамдастықтың ынтымақтастығының арқасында құқық қорғау органдары бұл қылмыстармен тиімді күресуге мүмкіндік алады.

Бұл бағыттағы маңызды қадам интернеттегі заңсыз есірткі саудасының жолын кесу ғана емес, бірақ есірткіні тұтынуға көбірек адамдарды тартудың

алдын алу. Бұл тұрғыда білім беру мекемелерімен ынтымақтастық және алдын алу жұмыстарын жүргізу маңызды рөл атқарады.

Қорытындылай келе, Интернет арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру процесі күрделі және үздіксіз болып табылады. Онымен байланысты қиындықтарға қарамастан, құқық қорғау органдары өз қызметін дамытуды және қылмыстың осы түрімен күресу әдістерін жетілдіруді жалғастыруда. Қоғамның барлық қатысушыларының күш-жігерін біріктіру арқылы ғана.

Өзін-өзі бақылау мәселелері:

1. Интернет арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексерудің негізгі қадамдары қандай?
2. Есірткі сатумен айналысатын күдікті интернет-ресурстар қалай анықталады?
3. Интернет арқылы сатуға арналған есірткі заттарының бар жоғын талдау және тексеру үшін қандай әдістер мен құралдар қолданылады?
4. Осы саладағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру кезінде қандай қиындықтар туындауы мүмкін?
5. Интернет арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру кезінде әртүрлі құқық қорғау органдарының арасындағы ынтымақтастық пен үйлестіру қалай ұйымдастырылған?
6. Интернет арқылы есірткіні заңсыз сатумен айналысатын адамдар қандай тәсілдермен анықталады және қамауға алынады?
7. Осы саладағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеруді реттейтін құқықтық аспектілер қандай?
8. Интернет арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру кезінде халықаралық ынтымақтастық қандай рөл атқарады?
9. Интернетте есірткі жарнамасының алдын алу үшін қандай бақылау құралдары мен әдістері қолданылады?
10. Интернет арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру кезінде қандай этикалық және құқықтық мәселелер туындайды?

Өзін-өзі бақылауға арналған тест тапсырмалары:

1. Қазақстан Республикасында Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын өткізу саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеруді кім жүзеге асырады?

- a) Ішкі істер министрлігі;
- b) ұлттық қауіпсіздік комитеті;
- c) Әділет министрлігі;
- d) Прокуратура;
- e) Есірткіні бақылау министрлігі.

2. Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сатуды жүзеге асыратын адамдарға қатысты қандай органдар жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізе алады?

- a) тек полиция;
- b) тек арнайы қызметтер;
- c) тек прокуратура;
- d) Полиция және арнайы қызметтер;
- e) Полиция, арнайы қызметтер және прокуратура.

3. Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру барысында қандай құжаттарды ұсыну қажет?

- a) бұзушылық фактісін растайтын құжаттар;
- b) адамның жеке басын растайтын құжаттар;
- c) есірткі құралдарының болуын растайтын құжаттар;
- d) есірткі сатушылармен байланыстың болуын растайтын құжаттар;
- e) жоғарыда аталған барлық құжаттар.

4. Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын өткізуді жүзеге асыратын адамдарға қатысты қандай шаралар қолданылуы мүмкін?

- a) қылмыстық жауапкершілікке тарту;
- b) айыппұл санкциялары;
- c) әкімшілік шаралар;
- d) бас бостандығынан айыру;
- e) жоғарыда аталған барлық шаралар.

5. Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын өткізу саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеруге ұшыраған адамдардың қандай құқықтары бар?

- a) қорғау құқығы;
- b) адвокат құқығы;
- c) жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығы;
- d) өткізілетін іс-шаралар туралы ақпарат алу құқығы;
- e) жоғарыда аталған барлық құқықтар.

6. Интернет желісі арқылы сатып алынған есірткі құралдарын тәркілеу үшін қандай шаралар көзделген?

- a) есірткі заттарын тәркілеу;
- b) ақша қаражатын тәркілеу;

- c) мүлікті тәркілеу;
- d) көлік құралдарын тәркілеу;
- e) жоғарыда аталған барлық шаралар.

7. Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сатуды жүзеге асыратын сайттарға кіруді бұғаттау үшін қандай шаралар көзделген?

- a) IP мекенжайларын бұғаттау;
- b) домендік атауларды бұғаттау;
- c) желілік жабдықты өшіру;
- d) VPN қызметтерін пайдалануға тыйым салу;
- e) жоғарыда аталған барлық шаралар.

8. Қандай органдар Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын өткізу саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалға тексеру жүргізуді бақылауды жүзеге асырады?

- a) Ішкі істер министрлігі;
- b) ұлттық қауіпсіздік комитеті;
- c) Әділет министрлігі;
- d) Прокуратура;
- e) жоғарыда аталған барлық органдар.

9. Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша материалды тексеру кезінде қандай дәлелдемелер қолданылуы мүмкін?

- a) фото және бейнематериалдар;
- b) сараптамалық қорытындылар;
- c) куәгерлердің айғақтары;
- d) әлеуметтік желілерден алынған ақпарат;
- e) жоғарыда аталған дәлелдемелердің барлық түрлері.

10. Қазақстан Республикасында Интернет желісі арқылы есірткі құралдарын заңсыз сатқаны үшін қандай санкциялар көзделген?

- a) айыппұл 500-ден 1000 АЕК-ке дейін;
- b) 3 жылдан 7 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру;
- c) 1000-нан 2000 АЕК-ке дейінгі айыппұл;
- d) 5 жылдан 10 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру;
- e) жоғарыда аталған барлық санкциялар.

§3. Интернет ресурстар құралы бойынша есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп тексерудің бастапқы және кейінгі кезеңдерінің ерекшеліктері

Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бастапқы және кейінгі кезеңдерінде өзіндік ерекшеліктері болады.

Сотқа дейінгі тергеудің бастапқы кезеңінде қылмыс туралы ақпаратты жинау және талдау жүргізіледі. Интернет арқылы есірткі айналымы жағдайында тергеушілер есірткінің заңсыз айналымын жүзеге асыруға болатын веб-сайттар, форумдар немесе әлеуметтік желілер туралы деректерді алу үшін ақпараттық технологиялар саласындағы мамандарға жүгінеді. Сондай-ақ есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қаржылық операцияларды анықтау үшін электрондық төлем жүйелері арқылы жүзеге асырылатын транзакцияларға талдау жүргізіледі.

Бұдан әрі, сотқа дейінгі тергеп-тексерудің келесі кезеңдерінде интернет арқылы есірткінің заңсыз айналымымен айналысатын адамдарды анықтауға және ұстауға бағытталған жедел-іздістіру іс-шаралары жүргізіледі. Бұдан басқа, дәлелдемелерді, оның ішінде қылмысқа байланысты компьютерлік және Электрондық ақпаратты тінту және алып қою жүргізіледі. Тергеушілер сонымен қатар алынған ақпаратты талдау және қылмыстық топқа қатысушылар арасындағы байланысты анықтау үшін сарапшыларды тарта алады.

Интернет арқылы есірткі айналымы жағдайында сотқа дейінгі тергеп - тексерудің ерекшеліктерінің бірі халықаралық құқық қорғау органдарымен ынтымақтастық және елден тыс жерлерде жүрген адамдарды ұстау бойынша операциялар жүргізу қажеттілігі болып табылады. Бұл әртүрлі құқық қорғау органдары арасында қосымша күш пен үйлестіруді қажет етеді.

Бұдан басқа, сотқа дейінгі тергеп-тексерудің маңызды аспектісі жедел-іздістіру іс-шаралары мен тінту барысында алынған дәлелдемелердің сақталуын және дұрыстығын қамтамасыз ету болып табылады. Осыған байланысты тергеушілер деректердің тұтастығы мен құпиялылығын қамтамасыз ету процедураларын қатаң сақтауы керек, сонымен қатар электронды дәлелдемелерді талдау және сақтау үшін арнайы бағдарламалық жасақтаманы қолдануы керек.

Осылайша, интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бастапқы және кейінгі кезеңдерінің ерекшеліктері, Ақпараттық технологиялар және жедел-іздістіру қызметі саласында арнайы білім мен дағдыларды талап етеді. Құқық қорғау органдары мен осы саладағы мамандар арасындағы тиімді ынтымақтастық мұндай қылмыстарды сәтті тергеудің негізгі факторы болып табылады.

Есірткі заттарын контактісіз тәсілмен заңсыз өткізу фактісі бойынша тіркелген қылмыстық істерді зерделеу мұндай материалдарды тергеу

органына беру негізінен тергеушіге қылмыстық топ мүшелерінің бірі жасаған есірткі заттарын заңсыз өткізудің бір эпизоды туралы мәліметтер қамтылған алдын ала тексеру материалы келіп түсетіндей етіп жүзеге асырылатынын көрсетті.

Тергеу практикасы қылмыстық істі тіркеу белгісіз адамға қатысты жүргізілетін жолмен жүреді. Бұл келесі себептерге байланысты жасалады:

- біріншіден, тергеу барысында бұл адамның сауалнамалық деректері дұрыс емес екендігі анықталуы мүмкін (мысалы, тегіндегі қате, әкесінің атын дұрыс көрсетпеу);

- екіншіден, нақты адамға қатысты тіркелген қылмыстық іс тоқтатылған кезде соңғысы оңалтуға құқылы;

- үшіншіден, есірткі мен психотроптық заттарды заңсыз өткізуді құжаттау кезінде адам нақты анықталмауы мүмкін, өйткені есірткіні сатудың бұл әдісі сатушының жеке басын шифрлаудың айтарлықтай деңгейін болжайды.

Ұсынылған материал бойынша қылмыстық іс тіркелгеннен кейін тергеудің бастапқы кезеңі басталады, онда тергеуші мынадай әрекеттерді жүзеге асырады:

- есірткі сатып алушының куәгері ретінде жауап алу;

- ЖРМ жүргізген жедел уәкілдерден жауап алу;

- ЖРМ-ге кіретін түрлі іс-әрекеттерді жүргізу кезінде қатысқан куәгерлердің куәгерлері ретінде жауап алу;

- физика-химиялық сараптаманың немесе Кешенді химия-фармакологиялық сараптаманың мақсаты;

- есірткі сатушыны анықтауға және ұстауға бағытталған жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізу туралы тапсырманы анықтау органына жіберу.

Егер кепілгер ұсталса, онда келесі іс жүргізу әрекеттері жүзеге асырылады:

- оны ҚР ҚІЖК 128-бабында көзделген тәртіппен ұстау;

- күдікті ретінде жауап алу;

- күзетпен ұстау түріндегі бұлтартпау шарасын сайлау туралы сот алдында өтініш қозғау не жазылымды сайлау туралы шығу және тиісті мінез құлық туралы шешім қабылдау;

- күдіктінің тұрғылықты жері бойынша тінту жүргізу. Әдетте есірткі осы тергеу әрекеті аясында алынады, қылмыс құралдары (компьютерлер (әдетте жүйелік блокты сымдарсыз, пернетақтасыз және мониторсыз алып тастайды), ноутбуктер, планшеттер, SIM карталар, қағаз парақтары (фрагменттер) қолмен жазылған жазбалармен, оның ішінде бетбелгінің орналасқан жерін көрсете отырып; чектер, төлем туралы түбіртектер, зиплок бекіткіштері бар есірткі құралының қаптапалары, сағыздың астынан металдандырылған қағаздың фрагменттері, есірткіні қолдануға арналған құрылғылар (шприцтер, инелер, үйде және зауытта жасалған темекі шөгетін түтіктер), автомобильдер, ақша, банк карталары, Қылмыстық жолмен алынған өзге де мүлік).

Интернет желісін пайдалану арқылы жасалған есірткі заттарын заңсыз өткізудің келесі кезеңінде тергеуді ұйымдастыруды қарастырыңыз. Тергеушінің қолында бар қылмыстың материалдық іздеріне сүйене отырып, осы уақытқа дейін келесі іс-шаралар жүргізіледі.

Іздердің бірінші тобы – есірткі құралдары және олармен байланыста болатын заттар (сатып алушы берген, бетбелгіні тексеру кезінде алынған, бетбелгіні жеке тексеру кезінде алынған, тінту кезінде алынған есірткі құралы және т. б.; зиплок бекіткіштері бар есірткі құралының қаптамалары; металдандырылған қағаздың фрагменттері, оның ішінде Сағыз орамдары; бақылау мақта тампондары, жуылған мақта тампондары; есірткіні қолдануға арналған құрылғылар (шприцтер мен темекі шегетін түтіктер):

- жоғарыда көрсетілген материалдық іздер бойынша физика-химиялық сараптама тағайындалады;

- жоғарыда көрсетілген заттарды тексеру жүргізіледі;

- заттай дәлелдемелерді тану және қылмыстық іске қосу және оларды сақтау камерасына тапсыру туралы қаулы шығарылады.

Іздердің екінші тобы-қолжазба жазбалары (бетбелгінің орналасқан жерін, шот нөмірлерін, электрондық әмияндарды, абоненттік нөмірлерді және т.б. көрсететін қолжазба жазбалары бар қағаз парақтарының үзінділері):

- күдіктілерден қолжазба жазбаларын салыстырмалы зерттеу үшін үлгі ретінде алу;

- сәйкестендіру қолжазба сараптамасының мақсаты;

- жоғарыда көрсетілген заттарды тексеру;

- қолжазба сараптамасының нәтижелері бойынша заттай дәлелдемелерді тану және қылмыстық іске қосу туралы қаулылар шығару.

Іздердің үшінші тобы – компьютерлік ақпараты бар заттар (компьютерлер, ноутбуктер, планшеттер, смартфондар, ұялы телефондар, флэш-карталар, SIM карталар, қатты дискілер және т.б.):

- ұсынылған объектілердің жадында қамтылған деректерді анықтау үшін компьютерлік сараптаманың мақсаты;

- көрсетілген объектілерді тексеру;

- сараптама нәтижелерін – сараптамаға ұсынылған объектілерде сарапшылар анықтаған ақпаратты қамтитын дискілерді тексеру;

- қылмыстық іске заттай дәлелдемелерді тану және қосу туралы қаулы шығару: сараптамаға ұсынылған;

- компьютерлік сараптама нәтижесінде алынған ақпараты бар объектілер мен дискілер;

- табылған интернет-хат алмасу бойынша-өткізу, сатып алу, буып-түю туралы ақпараттың мазмұнын белгілеу мақсатында лингвистикалық сараптама тағайындау, есірткі құралдарын пайдалану, сапасы, беру не есірткі құралдарына қатысты жасалатын өзге де іс-әрекеттер, сондай-ақ есірткі өткізуден ақшалай қаражат алу не өзара есеп айырысулар туралы ақпарат;

– баламалы тасымалдағышта ұсталған адамның интернет-хат алмасуын салыстырмалы зерттеу үшін үлгілер ретінде алу (тінту, алу және т. б. арқылы);

– автор болып табылатындығын анықтау мақсатында авторлық сараптама тағайындау күдікті (айыпталушы) Skype сияқты коммутатор бағдарламасын қолдана отырып, белгілі бір атпен жіберілген мәтіндік хабарламалар;

– егер интернет-хат алмасу ұялы телефоннан, смартфоннан жүзеге асырылған болса, онда қосылу Орнын белгілеу мақсатында базалық станцияларды көрсете отырып, абоненттің қосылыстары туралы мәліметтер алған жөн.

Іздердің төртінші тобы-фонограммалар («телефон сөйлесулерін тыңдау» ЖРМ аудиожазбасы бар оптикалық дискілер, "байқау" ЖРМ, "сауалнама" ЖРМ және т.б.):

– фонограммаларды тексеру және тыңдау (ЖРМ аудиожазбалары бар оптикалық дискілер);

– жоғарыда көрсетілген оптикалық дискілерді – заттай дәлелдемелерді тану және қылмыстық іске қосу туралы қаулылар шығару;

– алдыңғы тергеу әрекетінің қорытындысы бойынша тергеуші ұсталған адаммен есірткі сатып алу туралы уағдаласқан адамның жеке басын және орналасқан жерін анықтау үшін анықтау органына тапсырма береді;

– жоғарыда аталған тұлғалардан жауап алу жүзеге асырылады;

– заттарды тексеру (есірткі заттарын өткізуге қатысқан адамдардың телефон арқылы сөйлесулерінің мәтіндік нұсқасы бар Қағаз тасығыштарды;

– заттай дәлелдемелерді – қағаз жеткізгіштерді тану және қылмыстық іске қосу туралы қаулылар шығару;

– фоноскопиялық сараптама жүргізу үшін күдіктілерден дауыс үлгілерін алу;

– «телефон келіссөздерін тыңдау» ЖББ ұсынылған аудиожазбалары және күдіктінің дауыс үлгілері бойынша сәйкестендіру фоноскопиялық сараптамасын тағайындау;

– лингвистикалық сараптаманың мақсаты.

Іздердің бесінші тобы-берілген нәтижелерде қамтылған ЖРМ Есірткі құралдарын контактісіз тәсілмен заңсыз өткізу үшін қылмыскерлер пайдаланатын техникалық құралдардың IP-мекенжайлары, электрондық әмияндардың нөмірлері туралы мәліметтер " техникалық байланыс арналарынан ақпарат алу:

– егер жедел-іздістіру қызметі нәтижелерінде есірткіні контактісіз тәсілмен заңсыз өткізу кезінде пайдаланылған IP-мекенжайлар туралы мәліметтер болса, онда интернет-провайдердің ұйымына осы IP-мекенжайды пайдаланған абонент, оны пайдалану мекенжайы, абонент белгілі бір кезеңде кірген сайттар туралы мәліметтер алуға сұрау жіберіледі;

– маңызды ақпарат алған кезде анықтау органына жіберген жөн тұрғын үйде тұратын адамдарды және олардың сабақтарын, өмір салтын және т. б.

анықтау бойынша ЖРМ өткізу туралы тапсырма және ЖРД ұсынылған материалдарын талдау нәтижелері бойынша тұрғын үйге тінту жүргізу;

– егер жедел-іздістіру қызметі нәтижелерінде есірткі сатушылар пайдаланатын электрондық әмияндар туралы мәліметтер болса, содан кейін төлем жүйелерін пайдаланатын ұйымдарға сұрау салу жіберіледі, онда электрондық әмиянның дербес шоты бойынша жүргізілген транзакциялар туралы мәліметтерді, сондай-ақ иесінің жеке басын анықтау үшін пайдалы болуы мүмкін өзге де деректерді ұсыну туралы өтініш бар;

– егер осы сұрауға жауаптарда көрсетілген әмиян тіркелген техникалық құралдардың IP-мекенжайлары туралы мәліметтер болса, онда абонент және соңғы жабдықты орнату орны туралы мәліметтерді алу үшін интернет-провайдердің ұйымына сұрау жіберген жөн;

– егер IP-мекен-жайы қандай интернет-провайдерге тиесілі екендігі белгісіз болса, онда анықтау органына осы мәселе бойынша ЖРМ өткізу туралы тапсырма жіберуге болады. Бұған дейін тергеушіге осындай интернет-ресурсты пайдаланып, белгілі мекен-жай бойынша интернет-провайдерді орнатуға тырысқан жөн;

– алынған оптикалық дискілер мен электрондық әмияндардың дербес шоттары бойынша транзакциялары бар басып шығарулар тексеріледі, оларда айыппұлдарды төлеу туралы деректер табылуы мүмкін, тұрғын үй-коммуналдық қызметтер. Бұл жағдайда аталған ұйымдарға осы төлемдер пайдасына жүзеге асырылған тұлғаның дербес деректерін белгілеу мақсаты болып табылатын сұрау салулар жіберіледі. Осы объектілерге қатысты заттай дәлелдемелерді – оптикалық дискілер мен басып шығаруларды тану және қылмыстық іске қосу туралы қаулы шығарылады;

– егер электрондық әмияндардың жеке шоттары бойынша транзакциялары бар оптикалық дискілерде және басып шығаруларда банкоматты пайдалану арқылы ақшаны алу туралы ақпарат болса, содан кейін несиелік ұйымға банк картасының иесі, ақша алынған банкоматтардың орналасқан жері, аталған картаның шоттары бойынша банктік операцияларды орындау кезінде жинақ банктерінің банкоматтарын бақылау бейнекамераларынан мәліметтер беру және т. б. туралы сұрау жіберіледі;

– осыдан кейін анықтау органына ЖРМ жүргізу туралы тапсырма жіберіледі, аталған адамның тергеліп жатқан қылмысқа қатыстылығын анықтауға бағытталған, сондай ақ белгілі бір банктерге банк карталарының тиесілігін белгілеу туралы. Бұл ақпаратты мына жерде орналасқан интернет-ресурсты пайдалану арқылы да орнатуға болады: <https://www.bindb.com>;

Осылайша, тергеу процесін теру және Алгоритмдеу оның тиімділігінің шарттарының бірі болып табылады. Бұл Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі құралдарының заңсыз өткізілуін тергеуге де толық қатысты.

Қалыптасқан бастапқы тергеу жағдайларын шешу кезінде бастапқы тергеу әрекеттерінің бірі оқиға болған жерді тексеру болып есептеледі. Оны жүргізу барысында болған оқиға және онымен байланысты мән-жайлар туралы ақпарат алынуы мүмкін, ол тергеудің негізіне алынуы мүмкін.

Кез келген қылмысты тергеу үшін оқиға орнын тексерудің маңыздылығына қарамастан, есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты істер бойынша оқиға орнын тексеру барлық жағдайларда жүргізілмейді. Әдетте, ол есірткі заттарын заңсыз сатып алу, тасымалдау, өткізу және жөнелту сияқты қылмыстар бойынша жүргізілмейді. Осыған қарамастан, мұндай істер бойынша оқиға болған жерді тексеру кезінде әртүрлі іздер мен басқа да объектілерді табуға болады, олар кейіннен заттай дәлелдемелердің күшіне ие бола алады.

Оқиға орнын тексеру-бұл мақсатқа ең жылдам және табысты қол жеткізуді қамтамасыз ететін тактикалық әдістер кешені. Тексерудің тактикалық әдістері-бұл оқиға орнында дұрыс бағдарлау, тексерудің шекараларын дұрыс анықтау, оны жүргізу әдістері, жағдайды бағалау және бекіту, сондай-ақ іздер мен басқа да заттай дәлелдемелерді анықтау, бекіту және алу әдістері.

Оқиға орнын тексерудің үш тәуелсіз кезеңі бар:

1) тергеушінің (анықтаушының) тексеруінің дайындық кезеңі: жедел қызметкерден ақпарат алу және талдау, арызданушының немесе ПО бойынша кезекшінің оқиға сипаты, тексеру жүргізуге тура келетін жағдайлар мен жағдай туралы; оқиға орнын күзету шараларын қамтамасыз ету (учаскелік инспектор, патрульдік-бекеттік қызмет қызметкерлері және т. б.); қылмыстың салдарын болдырмауға және әлсіретуге, сондай-ақ қылмыскерді ыстық ізімен қудалауға шаралар қабылдау; тергеу-жедел тобының қатысушыларын, куәгерлерді, жедел қызметкерлерді, мамандарды, қызметтік иті бар кинологты және т. б.; қарап тексеру үшін қажетті техникалық құралдарды, іздестіру және өлшеу аспаптарын, көрінбейтін және көрінбейтін іздерді анықтау құралдарын, іздерді тіркеу және алу құралдарын, қарап-тексеру барысын тіркеу құралдарын, олардың дайындығын тексеру; процестік құжаттар мен жазбаша аспаптардың бланкілерін дайындау; қарап-тексеру жүргізілетін орын мен уақытты айқындау; оқиға орнына шығу;

2) жұмысшы немесе тексерудің негізгі кезеңі, оның барысында қандай оқиға болғандығы белгіленеді; оқиға болған жерді күзету қамтамасыз етіледі; қылмыскерді ыстық ізбен ұстауды ұйымдастыру жүзеге асырылады; куәгерлерді анықтау және сұрау. Сауалнама ең аз уақытты алуы керек. Оның негізгі мақсаты-алынған мәліметтер негізінде оқиғаның қылмыс белгілері бар-жоғын, қайсысы, қайсысы тексеруді қажет ететіндігін және ерекше назар аудару керек екенін анықтау үшін шешім қабылдау.

Болған оқиға туралы түсінік қалыптастыра отырып, тергеуші (анықтаушы) тексеруге қатысушылардың шеңбері туралы мәселені түпкілікті шешеді және оны жүргізуге кіріседі. Оқиға орнында мынадай іс-әрекеттер жүзеге асырылады: тексеру шекаралары айқындалады; оқиға болған сәттен бастап тергеуші (анықтаушы) келгенге дейін жағдайға өзгерістер енгізілгені нақтыланады; оқиға орнында және жақын жерде барлық қатысушыларды бейнекамераға (фотоаппаратқа, ұялы телефонға) тіркеу жүзеге асырылады, содан кейін бөгде адамдар жойылады. Біріншіден, оқиға болған жерді жалпы, содан кейін егжей-тегжейлі тексеру жүзеге асырылады.

Оқиға орнын тексеру барысында зерделеуге жататын объектілер: оқиға байланысты орын (жергілікті жердің немесе үй-жайдың учаскесі) болып табылады; оның жағдайы; қылмыс пен қылмыскердің іздері; оқиға орнынан тыс жерде (кету, жақындау жолдарында) табылған, бірақ қылмыстық оқиғаға байланысты өзге де заттар немесе құжаттар.

Оқиға орнын егжей-тегжейлі тексеру шеңберінде жағдай объектілері мұқият тексеріледі; оқиға орнында және оның жекелеген объектілерінде қылмыс іздері мен өзге де заттай дәлелдемелерді табу үшін қажетті шаралар қабылданады; жағдайдағы өзгерістер мен объектілердің жай-күйінің теріс белгілерін тіркеу жүзеге асырылады; оқиға болған жерді және оның объектілерін тораптық және егжей-тегжейлі фото -, бейнетүсірілім және т. б.

Тергеуші оқиға болған жерді тексеру процесінде танымның жалпы ғылыми әдістерін, оның ішінде байқау, салыстыру, өлшеу, модельдеу, эксперимент, сипаттау және т. б., сондай-ақ арнайы әдістерді: субъективті (немесе таңдамалы), объективті (немесе үздіксіз) жүзеге асырады. Оқиға болған жерді тергеуші немесе маман тексерген кезде жүзеге асырылатын тактикалық әдістерді ажыратуға болады: центрлік – перифериядан орталыққа спиральмен; эксцентрілік-орталықтан периферияға дейін; сызықтық – фронтальды-тексеру учаскесі сызық (фронт) бойынша қаралатын шағын квадраттарға бөлінеді; аралас (аралас) - жоғарыда аталған әдістер біріктіріледі;

3) соңғы кезеңде оқиға орнын тексеру хаттамасын ресімдеу аяқталады. Хаттамаға жоспар, схема, сызбалар, тәркіленген іздер, есірткі құралдары, басқа да заттай дәлелдемелер, бейнежазбалар, фотосуреттер және т. б. қоса беріледі.

Оқиға орнын тексеру тактикасы есірткі құралдарымен заңсыз әрекеттер жасау орнына байланысты. Бұл тергеу әрекеті дәріханалардан, емдеу мекемелерінен, Химия-фармацевтикалық кәсіпорындардан есірткі заттарын ұрлау мақсатында жасалған ұрлықтар мен қарақшылық шабуылдарды тергеу кезінде ерекше маңызға ие. Мамандар ретінде фармацевтер, наркологтар, химиктер, инженер-технологтар, ботаниктер және агрономдар тартылуы мүмкін. Тексеру кезінде табылған заттар (буып-түю, шприцтер, ампулалар, бұзу құралдары) ұрланған есірткінің түрін анықтау, қол іздерін, биологиялық іздерді (қан, сілекей), иіс іздерін анықтау үшін тексеруге жатады; сондай-ақ суретке түсіруге, хаттамада сипаттауға және алып қоюға жатады.

Оқиға орнын қарау кезінде металл есіктердің, терезелердегі торлардың, сейфтердің және басқа да құрылғылардың болуына (болмауына) назар аудару қажет, сақтау үшін қажетті есірткі құралдарын анықтау; құлыптау құрылғыларының жарамдылығын анықтау. Жымқыру туралы істерді қарау барысында өлшеу және өлшеу аспаптары тексеріледі, құрамында есірткі бар құралдардың шоғырлану орындары оларды сақтау ережелерінің сақталуын тексеру мақсатында зерделенеді. Есірткі дәрі-дәрмектерін тексере отырып, сіз хаттамада зауыттық қаптаманың күйін көрсетіп, қажет болған жағдайда оны алып тастауыңыз керек.

Тексеру хаттамасында: дәрілік препараттардың жалпы түрі, салмағы, саны; препарат туралы мәліметтерді шифрланған түрде қамтитын цифрлық белгілер (жарамдылық мерзімі, дайындаушы-кәсіпорын, оның стандартына сәйкестігіне талдау деректері және препараттың басқа да сипаттамалары) атап өтіледі.

Тексеру барысында есірткі құралдарының үлгілерін сақтау, буып-түю, науқастарды демалысқа немесе пайдалану үшін дайындау орындарынан (ампулалар, ұнтақтар, таблеткалар) алу қажет. Дайын бұйымдардың үлгілерін зерделеу барысында өндіріс технологиясына өзгерістер енгізу арқылы артық заттарды жасау тәсілдері, есірткі құралдарының жетіспеушілігін жасыру туралы нұсқалар тексеріледі.

Ұяшықты қарау кезінде хаттамада нақты адамдардың үй-жайда болу фактісін анықтау мақсатында жағдай, есірткі құралдарын, микробөлшектерді пайдалану іздері көрсетіледі.

Құрамында есірткі бар өсімдіктері бар аумақтарды тексеру процесінде: егіс алаңы немесе өсірілген (өсірілетін) дақылдардың саны белгіленеді; олардың камуфляжы; егілген немесе өсірілген дақылдың түрі; оның биологиялық жағдайы (көшеттер, өнгіш, піскен); күдіктінің плантациясында болу іздері (аяқтың, қолдың, көлік құралдарының, оттың іздері, үйдің, саятшылықтың болуы және т. б.); дақылдарды өсіруде, сондай-ақ кейіннен себу үшін учаскені дайындауда қолданылатын құралдардың іздері (ормандарды, бұталарды кесу, жерді қазу, тыңайтқыштар енгізу және т. б.); күдіктінің тұрғылықты жеріне қатысты учаскенің орналасуы, кіреберістер, учаскенің кіреберістері. Мамандардың көмегімен егіс үлгілерін алып тастау, оларды зерттеу үшін орау және оқиға болған жерді тексеру хаттамасында осы ақпаратты көрсете отырып, дақылдардың өзін жою қажет.

Оқиға орнын тексеру кезінде көлік құралында есірткі құралдарын іздеуге және тексеруге ерекше назар аударылады. Автомобильдерде есірткі құралдары орындықтардың астына, орындықтар мен креслолардың арқалықтары арасындағы кеңістікте; сәндік жастықтарда; бақылау тақтасының артқы жағында (жабысқақ таспамен, түйреуіштермен немесе магниттік құрылғылармен бекіту); радио қабылдағыштың артындағы кеңістікте; киім қорабының жоғарғы және бүйір бөліктерінде; орындықтың қаптамасында (ісінуге назар аудару керек, үзілістер, тігістер); кілемшелердің астында; педальдардың артқы жағында; қауіпсіздік белдіктерінің инерциялық катушкасының корпусында; есіктер мен төбелерді қаптауда; еден қуысында; бас тіректерде; жылдамдық қорабында және т. б.

Көлік құралын тексеру оқиға болған жерді тексерудің құрамдас бөлігі де, дербес тергеу әрекеті де болуы мүмкін. Ол маркасын, моделін, мемлекеттік нөмірін, түсін көрсете отырып, автокөлікті жалпы тексеруден басталады, содан кейін салонды тексеру жүргізіледі.

Орындықтарды, лақтыратын жастықтарды, аспаптар панелін, радиоқабылдағышты, киім қорабын тексеруге ерекше назар аударылады, өйткені есірткі заттарын таспамен, электрлік таспамен, түйреуіштермен, инелермен және т. б. Содан кейін орындықтардың, есіктердің, төбенің

қаптамасы тексеріледі. Кілемшелерді және олардың астындағы орынды тексеруге назар аудару керек. Сонымен қатар, ілініс педальдары, тежегіштер, жылдамдық қорабы, руль дөңгелегі және басқа бөлшектер тексеріледі.

Сондай-ақ, салондағы заттарды тексеруге назар аударылады, содан кейін Капот астындағы кеңістік пен Магистраль тексеріледі.

Ашық жерде қылмыс жасалған жағдайда оқиға орнын тексеру кезінде құрамында есірткі бар өсімдіктерді (пышақ, қайшы және т. б.) кесу үшін пайдаланылған, оқиға орнында табылған заттардан аяқ киім мен көлік құралдарының іздері, қол іздері табылуы мүмкін..

Есірткі заттарымен заңсыз мәмілелер жасалған жерде қалдырылған темекі тұқылдары, сусындар мен өзге де сұйықтықтардан жасалған бос бөтелкелер (банкалар) да қылмыстық іс бойынша дәлелдемелік базаның негізіне жатуы мүмкін. Есірткі заттарының өзі де табылуы мүмкін, бұл көбінесе есірткі заттарын заңсыз тасымалдау кезінде адамды ұстау кезінде болады.

Қылмыстық жауапкершілікті болдырмау үшін тасымалдаушы есірткі заттарын тастайды. Осыған байланысты оқиға орнын мұқият тексеру оларды анықтауға және тәркілеуге мүмкіндік береді.

Үй-жайда оқиға болған жерді тексеру кезінде әртүрлі заттарда, мысалы, сусын ыдыстарында қалдырылған қол іздері табылуы мүмкін. Темекі тұқылдарын үстелден, күл салғыштан, еденнен, қоқыс жәшігінен табуға болады. Есірткі заттарын өткізу жүзеге асырылған үй-жайда дозаға буып-түйілген есірткі құралдары, дозаларды буып-түюге арналған дайындамалар (кесілген фольга, қағаз, шағын мөлшердегі полиэтилен пакеттер), буып-түюге арналған өлшеуіш құрал ретінде пайдаланылатын шай қасық, зертханалық таразылар және т. б. табылуы мүмкін.

Оқиға орнын тексеру кезінде табылған іздер мен басқа да объектілер заттай дәлелдемелер мәртебесіне ие болуы үшін оларды дұрыс алып қою және орау қажет. Мысалы, қолдың іздері мүмкіндігінше тасымалдаушы затпен бірге алынады. Бұл жағдайда объектінің және іздердің сақталуын қамтамасыз ету қажет (мысалы, қорапқа салыңыз).

Сусымалы топырақта көлемді іздерді (аяқ киім, көлік құралдары және т.б.) алу кезінде олардың беті алдымен бүріккіш бөтелкемен (мысалы, шашқа арналған лак) нығайтылады, нәтижесінде ерітінді тамшылары іздің ішіне орналасады және оны нығайтады. Содан кейін гипстің көмегімен құйма жасалады, оған беріктік үшін арматура орналастырылады (ол ағаш тақтайшалар ретінде қызмет ете алады), оған алынған із туралы мәліметтер жазылған белгі бекітіледі.

Көлік құралдарының іздері ұзақ уақытқа созылуы мүмкін болғандықтан, гипс осы автомобильге тән із бөлшектері көрсетілген жерге құйылады.

Асфальтта пайда болған іздер жабысқақ пленкаға немесе парақтың резеңкесінің жақсы өңделген бетіне тасымалданады. Еденде қалған аяқтың беткі іздері жылтыр фото қағазға көшіріледі немесе силикон қосылыстарының көмегімен алынады.

Құрамында есірткі бар өсімдіктер бақша учаскелерінен немесе егістіктерден целлофан (қағаз) пакетке немесе қорапқа салынған кішкене байлам түрінде алынады. Көкнәрдің бастарында кесінділері бар және апикальды және басқа бөліктерді жинау іздері бар өсімдіктер дәл осылай алынады.

Есірткі құралдарын заңсыз сақтауға байланысты істер бойынша оқиға орнын қарау кезінде тексеру объектісі ретінде үй-жайлар (пәтер, саяжай, кеңсе, қосалқы үй-жай, гараж, шатыр, жертөле), жер учаскелері, аула ғимараттары және т. б. болуы мүмкін..

Табылған заттардың орналасқан жері мен өзара орналасуын көрсете отырып, есірткі табылған жердің өзі де егжей-тегжейлі тексеріледі. Егер бұл кэш болса-бұл не; есірткі заттары (пакеттер, қораптар, контейнерлер) не сақталды; олар не болды – ұнтақ, сұйықтық, таблеткалар, брикеттер, шарлар және т. б. Тексеру процесінде есірткі дәрілік заттардың оқиға болған жері анықталған жағдайда, құралдың атауы, дайындаушы зауыт, жарамдылық мерзімі, қаптаманың жай-күйі көрсетіледі.

Есірткі өнімдерін өндіру, өңдеу және өндіру орындарын тексеру кезінде бұл жердің (кеңсе, пәтер, гараж және т. б.) қандай екендігі анықталды, орналасқан жері, үй-жайға кіру қандай тәсілмен жүзеге асырылады, бар құлыптау құрылғылары мен құлақтандыру құралдары; есірткі құралдарын дайындау, өңдеу немесе өндіру үшін қандай жабдық пайдаланылады; бұл не; қазіргі уақытта қандай есірткі немесе психотроптық заттар бар, олардың саны, консистенциясы, қаптамасы, салмағы, түсі; прекурсорлар, реагенттер және т.б. ретінде не қолданылды. Алдын ала оралған дайын есірткі құралдары болған кезде олардың қаптамасы (материалы, нысаны, түсі, жазулары) тексеріледі.

Егер есірткіге дәрі-дәрмектің түрі берілсе, олардың қаптамасына ерекше назар аудару керек. Көбінесе сұйық есірткі дәрі-дәрмектердің ампулаларына (мысалы, новокаин) оралады. Бұл жағдайларда ампуланың мойнында дәнекерлеу іздері бар. Сонымен қатар, оқиға болған жерді тексеру кезінде есірткі құралдарын өлшеп орауға арналған құрылғылар (кесілген қағаз парақтары, қайшылар, таразылар және т. б.) табылуы мүмкін.

Тексеру барысында синтетикалық есірткі құралдарын дайындау кезінде оларды синтездеу үшін пайдаланылатын әртүрлі прекурсорларды, реактивтер мен реагенттерді анықтауға назар аудару қажет. Оқиға орнын тексеру кезінде нақты адамдардың осы үй-жайда болғанын куәландыратын іздерді табуға ерекше назар аударылады. Олар қолдың іздері, аяқ киім, түрлі киімдер және т. б. Тергеуді қызықтыратын адамға тиесілі киім-кешек, аяқ киім, басқа да заттар қалың қағазға немесе пакеттерге салынады.

Қолдың іздері есірткі жасау үшін пайдаланылатын заттардан және үй-жайда орналасқан басқа да объектілерден табылуы мүмкін. Сонымен қатар, оларды қылмыскерлер сейфтердің, шкафтардың, есірткі мен дәрі-дәрмектердің тасталған қаптамаларының, банктердің, ампулалардың және медициналық ыдыстардың бетінде қалдыруы мүмкін. Сынған ыдыстарда (банкаларда, колбаларда, пробиркаларда) қыру жасалатын қан іздері қалуы

мүмкін. Шөптік есірткі құралдарын дайындауға арналған құралдар, заттар, құрылғылар (ет тартқыштар, кофе тартқыштар және каннабистің жапырақтары мен басқа да бөліктерін ұнтақтауға және елеуге арналған өзге де құрылғылар, престеу және гашишке белгілі бір пішін беру үшін пайдаланылатын, қайта өңдеу іздері бар престер, домкраттар, пластиналар целлофан (қағаз) пакетке немесе қорапқа алынады.

Оқиға орнын тексеру барысында химик-маманның қатысуымен табылған есірткі түрінің түрін анықтауға болады. Осы мақсаттар үшін үш топтан тұратын тест жинақтары әзірленді: тамшы, аэрозоль және ампула. Тамшылатып есірткіге реагенттер кіреді және олардың көмегімен апиин және басқа опиаттар, метадон, амфетаминдер, Каннабиноидтар, барбитураттар, бензодиазепиндер, лизергидтер, кокаин, метаквалон, фенциклидин анықталады.

Заттар мен заттарды тергеу тактикасы. Заттарды қарау криминалистикалық тактика әзірлеген Жалпы ережелер бойынша жүргізіледі. Алдымен тексерілетін заттың түрі, оның мақсаты мен жағдайы белгіленеді. Қажет болған жағдайда заттың мөлшері, көлемі, материалы, жеке белгілері, бар ақаулары және осы заттың зерттелетін оқиғамен байланысын орнатуға мүмкіндік беретін басқа да деректер белгіленеді.

Есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстарды тергеу кезінде ұсталған кездегі заттар (сөмкелер, пакеттер, байламдар, қолшатырлар) қарауға жатады. Оларда есірткі заттарын немесе оларға қатысы бар басқа заттарды сақтауға арналған кәштер болуы мүмкін: шприцтер, инелер, еріткіштер, таразылар, ыдыс-аяқтар және т. б.

Күдікті адамда топырақ немесе өсімдік бөлшектері қалуы мүмкін ауылшаруашылық құралдары (күрек, Кетмен және т. б.) болуы мүмкін.

Алынған есірткі затын қарау кезінде заттың түсі, оның консистенциясы, қаптамасы, ондағы жазулардың болуы; мөлшері, салмағы және басқа да жеке ерекшеліктері; ерекше иістің болуы көрсетіледі; қандай таразыларда оны өлшеу жүргізілді немесе қандай құралдардың көмегімен көлемді өлшеу жүргізілді.

Қорытындылай келе, интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеудің бастапқы және кейінгі кезеңдерінің ерекшеліктері тақырыбын қарастыра отырып, келесі қорытындылар жасауға болады.

Сотқа дейінгі тергеудің бастапқы кезеңі жасалған қылмыс туралы ақпаратты жинауды және талдауды қамтиды. Интернет арқылы жасалған есірткі қылмысы жағдайында бұл кезеңнің ерекшеліктері виртуалды кеңістікті кешенді зерттеу қажеттілігі болып табылады. Тергеушілер әртүрлі көздерден алынған ақпаратты, соның ішінде интернет платформаларын, әлеуметтік медианы, электрондық хабарламаларды және басқа да сандық деректерді талдауы керек. Бұл киберқылмыс пен цифрлық форензика бойынша арнайы дағдылар мен білімді қажет етеді.

Сотқа дейінгі тергеудің келесі кезеңдері дәлелдемелер жинауға және қылмыстың мән жайын анықтауға бағытталған. Интернет арқылы есірткі

құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар болған жағдайда, осы кезеңдердің ерекшеліктері, тергеушілер есірткі жеткізушілері мен тұтынушыларының тізбегін анықтап, қадағалап, виртуалды ортада қылмыс жасау фактісін анықтауы керек. Ол үшін техникалық байқау әдістері, жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу және басқа құқық қорғау органдарымен және ақпараттық қауіпсіздік саласындағы мамандармен ынтымақтастық қолданылуы мүмкін.

Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеудің өзіндік ерекшеліктері бар және мамандандырылған тәсілді талап ететінін атап өту маңызды. Тергеушілер киберқылмыс туралы терең білімге ие болуы керек, сонымен қатар желідегі қылмыс жасау технологиялары мен әдістеріндегі өзгерістерге жедел әрекет ете алуы керек.

Осылайша, интернет арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тиімді тергеу тергеушілердің жұмысына әдістер мен тәсілдерді жетілдіруді, сондай-ақ ақпараттық қауіпсіздік саласындағы басқа мамандармен ынтымақтастықты талап етеді. Тек осылайша ғана қылмыстың осы түрімен тиімді күресуге және қоғамдық қауіпсіздікті қорғауға болады.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істерді сотқа дейінгі тергеп-тексерудің бастапқы кезеңдерінің қандай ерекшеліктері бар?

2. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымымен айналысатын адамдарды анықтау үшін тергеудің бастапқы кезеңдерінде қандай шаралар қолданылады?

3. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істерді тергеудің бастапқы кезеңдерінде қандай қиындықтар туындауы мүмкін?

4. Интернет-ресурстар арқылы есірткі заттарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істерде дәлелдемелер жинау үшін тергеудің бастапқы кезеңдерінде қандай әдістер қолданылады?

5. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істерді тергеумен қандай құқық қорғау органдары айналысады?

6. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымымен айналысатын адамдарды анықтау және жауапқа тарту үшін тергеудің келесі кезеңдерінде қандай шаралар қолданылады?

7. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істерді тергеу кезінде қандай халықаралық ынтымақтастық пен келісімдер қолданылады?

8. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымын анықтау және жолын кесу үшін тергеудің келесі кезеңдерінде қандай техникалық әдістер қолданылады?

9. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істерді тергеу кезінде қандай проблемалар мен сын-қатерлер бар?

10. Интернет-ресурстар арқылы есірткі заттарының заңсыз айналымына қарсы күресте сотқа дейінгі тергеудің тиімділігі қандай және оны жақсарту үшін қандай шаралар қолдануға болады?

Өзін-өзі бақылауға арналған тест тапсырмалары:

1. Сотқа дейінгі тергеудің қай кезеңі бастапқы кезеңнен бұрын болады?

- a) сот талқылауы;
- b) сот тергеуі;
- c) алдын ала тергеу;
- d) сот бұйрығы;
- e) айып тағу

2. Қандай орган сотқа дейінгі Алғашқы тергеуді жүзеге асырады?

- a) Сот;
- b) Прокуратура;
- c) салдары;
- d) ПМ;
- e) ҰҚКБ.

3. Сотқа дейінгі тергеудің бастапқы кезеңінде қандай шаралар қолданылуы мүмкін?

- a) іздеу;
- b) ұстау;
- c) тергеу изоляторына жөнелту;
- d) техникалық бақылау құралдарын пайдалану;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

4. Сотқа дейінгі тергеудің қай кезеңі бастапқы кезеңнен кейін жүреді?

- a) қылмыстық істі сотқа дайындау;
- b) сот тергеуі;
- c) сот талқылауы;
- d) айып тағу;
- e) алдын ала тергеу.

5. Сотқа дейінгі тергеудің келесі кезеңдерінде қандай әрекеттер жүргізіледі?

- a) дәлелдемелерді жинау;
- b) сараптама жүргізу;
- c) қылмыстық іс қозғау;
- d) куәгерлерден жауап алу;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

6. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істерді тергеудің қандай ерекшеліктері бар?

- a) арнайы сараптама қажет;
- b) электрондық деректерге талдау жүргізу қажет;
- c) компьютерлік криминалистика әдістері қолданылады;
- d) халықаралық ұйымдармен ынтымақтастық болуы мүмкін;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

7. Сотқа дейінгі тергеудің келесі кезеңдерінде қандай шаралар қолданылуы мүмкін?

- a) күдіктіні қамауға алу;
- b) адвокат тағайындау;
- c) қылмыстық істі тоқтату;
- d) қосымша тергеу әрекеттерін жүргізу;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

8. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істерді сотқа дейінгі тергеп-тексеруге қандай органдар қатысады?

- a) Прокуратура;
- b) тергеу;
- c) ПМ;
- d) ҰҚК;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

9. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамдарға қандай санкциялар қолданылуы мүмкін?

- a) айыппұл;
- b) шартты айыптау;
- c) нақты бас бостандығынан айыру;
- d) мүлікті тәркілеу;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

10. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істер бойынша сот талқылауының қандай ерекшеліктері бар?

- a) отырыстар жабық режимде өткізілуі мүмкін;
- b) процеске қатысушылар үшін қауіпсіздік шаралары қолданылуы мүмкін;
- c) сот сарапшылары қорытынды беру үшін тартылуы мүмкін;
- d) электрондық деректерді талдау үшін арнайы бағдарламалар қолданылады;
- e) жоғарыда айтылғандардың барлығы.

§4. Интернет – ресурстар құралдары бойынша есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеу барысында жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасының ерекшеліктері

Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеу барысында тергеушілер мен тергеу органдары ерекше сын-қатерлер мен міндеттерге тап болады. Сотқа дейінгі тергеуді тиімді жүргізу және қылмыскерлерді анықтауды қамтамасыз ету және желі арқылы есірткінің одан әрі таралуын болдырмау үшін нақты тактиканы қолдану және бірқатар мамандандырылған тергеу әрекеттерін жүргізу қажет.

Сотқа дейінгі тергеудің негізгі кезеңдерінің бірі-интернетте есірткіге қатысты қылмыстар болған жағдайда ерекше назар аударуды қажет ететін ақпарат пен дәлелдемелерді жинау. Мұндай тергеуді жүргізу тергеушілерден Ақпараттық технологиялар саласындағы терең білімді және интернет-ресурстар жұмысының ерекшеліктерін, сондай-ақ алынған деректерді тиімді талдау қабілетін талап етеді.

Мұндай қылмыстарды тергеу кезінде қолданылатын тактиканың бірі бақыланатын жеткізілім болып табылады. Бұл тергеушілерге интернет-ресурстар арқылы есірткі сатушы мен сатып алушы арасында байланыс орнатуға, сондай-ақ дәлелдемелер алуға және қылмыстың жасалуын тіркеуге мүмкіндік береді. Анонимді желілерді пайдалану, шифрлау және басқа жасыру әдістері сияқты интернет-сатылымның ерекшеліктерін ескеру маңызды.

Интернет-есірткі саудасы саласындағы қылмыстарды тергеу кезінде қолданылатын тағы бір тактика-мамандандырылған бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалана отырып, жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу. Бұл күдіктілердің интернет-сайттардағы, форумдардағы және әлеуметтік желілердегі белсенділігін бақылауға және талдауға, сондай-ақ олардың байланыстары мен қызмет схемаларын анықтауға мүмкіндік береді.

Интернет арқылы есірткінің заңсыз айналымына байланысты қылмыстық істер бойынша тергеу жүргізу тактикасының маңызды құрамдас бөлігі басқа құқық қорғау органдарымен және халықаралық әріптестермен ынтымақтастық болып табылады. Киберқауіпсіздік саласындағы сарапшылармен, Ақпараттық технологиялар жөніндегі мамандармен және интернет-компаниялардың өкілдерімен өзара іс-қимыл жасау желідегі қылмыспен тиімді күресуге және осындай істерді табысты тергеуді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Осылайша, интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеу барысында жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасының ерекшеліктері тергеушілер мен тергеу органдарынан Ақпараттық технологиялар, мамандандырылған әдістемелер мен тактика саласындағы терең білімді, сондай-ақ басқа да құқық қорғау органдарымен

және сарапшылармен ынтымақтастықты талап етеді. Бұл желідегі есірткі қылмысымен тиімді күресуге және қоғамдағы әділеттілік пен қауіпсіздікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеу барысында жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасының ерекшеліктері қылмыстың осы саласының бірегейлігімен байланысты өзіндік ерекшеліктерге ие. Бұл мәтінде біз олардың кейбірін қарастырамыз.

1. Интернет-ресурстарды мониторингілеу және талдау: интернет-ресурстар арқылы есірткі заттарының заңсыз айналымына байланысты қылмыстарды тергеу барысында тергеушілер есірткі саудасы жүріп жатқан әртүрлі интернет-платформаларды, әлеуметтік желілерді, форумдарды және басқа ресурстарды тиімді бақылап, талдай білуі қажет.

2. Техникалық құралдарды пайдалану: интернет-есірткі саудасы саласында тергеу жүргізу интернет арқылы берілетін ақпаратты бақылау, ұстап алу және талдау үшін мамандандырылған техникалық құралдар мен бағдарламалық қамтамасыз етуді пайдалануды талап етеді.

3. Интернет-қызмет провайдерлерімен ынтымақтастық: сәтті тергеу үшін тергеушілер есірткінің заңсыз саудасын жүзеге асыратын пайдаланушылар туралы ақпарат алу үшін интернет-провайдерлермен өзара әрекеттесе білуі керек.

4. Жалған операциялар: тергеуде қолданылатын тактиканың бірі-сатушыларды анықтау және ұстау мақсатында тергеушілер есірткі сатып алушылар ретінде көрінетін жалған операцияларды жүргізу.

5. Қаржылық операцияларды бақылау: тергеудің маңызды аспектісі-интернет-есірткі саудасына байланысты қаржылық операцияларды бақылау. Тергеушілер ақша аударымдарын, криптовалюталарды пайдалануды және заңсыз саудаға байланысты басқа қаржылық операцияларды бақылай білуі керек.

6. Халықаралық серіктестермен ынтымақтастық: интернет-есірткі саудасының жаһандық сипатын ескере отырып, тергеушілер басқа елдердің құқық қорғау органдары, Interpol және басқа да мамандандырылған ұйымдар сияқты халықаралық серіктестермен белсенді ынтымақтастықта болуы керек.

7. Ақпаратты қорғау: интернеттегі тергеу ерекшеліктеріне байланысты тергеушілер ақпараттың ағып кетуіне жол бермеу және тергеу тиімділігін сақтау үшін ақпаратты қорғау және деректердің құпиялылығын қамтамасыз ету дағдыларына ие болуы керек.

8. Сандық деректерді сараптау: тергеудің маңызды кезеңі тергеу барысында алынған цифрлық деректерге сараптама жүргізу болып табылады. Бұл есірткінің көздерін, олардың шығу тегі мен таралуын анықтауға мүмкіндік береді.

9. Жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізу: тергеу барысында тергеушілер бақылау, хат алмасуды тіркеу, телефон арқылы сөйлесуді тоқтату және дәлелдемелер жинауға және қылмыскерлерді анықтауға бағытталған басқа да шаралар сияқты жедел іздістіру шараларын жүргізуі керек.

10. Сот сараптамасы: сотқа дейінгі тергеп-тексерудің маңызды кезеңі есірткі құралдарының сипаттамалары мен құрамын анықтауға, сондай-ақ олардың қауіптілігі мен зиян дәрежесін анықтауға мүмкіндік беретін сот сараптамасын жүргізу болып табылады.

Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеу барысында жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасы тергеушілерден арнайы білім мен дағдыларды талап ететін күрделі және көп қырлы процесс болып табылады. Ол есірткінің заңсыз саудасын тиімді анықтауға және жолын кесуге, қоғамды қорғауға және осы саладағы қылмыстардың алдын алуға бағытталған.

Контактісіз тәсілмен жасалған есірткі заттарының заңсыз өткізілуін тергеу кезінде жүргізілетін кейбір неғұрлым өзекті тергеу және өзге де процестік әрекеттерді жүргізу тактикасының ерекшеліктерін қарастырайық.

Кешенді химиялық-фармакологиялық сот сараптамасын тағайындау. Затты есірткі құралының аналогына жатқызудың принципті құқықтық мүмкіндігі және қылмыстық жауаптылыққа тарту мүмкіндігі туралы. Тәркіленген заттың тыйым салынған есірткі құралының аналогы болып табылатындығын анықтау үшін кешенді химиялық-фармакологиялық сот сараптамасы тағайындалады, оны өндіруді сарапшы-химик және сарапшы-фармаколог жүзеге асырады.

Сарапшылардың алдына келесі сұрақтар қойылады:

1. Зерттеуге ұсынылған зат есірткі, психотроптық зат немесе оның аналогы ма?

2. Зерттеуге ұсынылған зат заңсыз айналымнан алу кезінде есірткі, психотроптық зат немесе оның аналогы болды ма, яғни 10.06.2023 ж. және оның массасы қандай?

3. Зерттеу жүргізу үшін заттың массасы қандай болды?

Сот компьютерлік сараптамасының мақсаты. Сот-компьютерлік сараптамалар мен зерттеулерді тағайындау кезінде объектілерді Алу, орау әдістері мен ережелеріне қатысты ұсыныстар, сондай-ақ сот-компьютерлік сараптаманың рұқсатына қойылуы мүмкін мәселелер сот-компьютерлік сараптамалар мен зерттеулерді тағайындау жөніндегі әдістемелік ұсынымдарда егжей-тегжейлі көрсетілген.

Қаралып отырған қылмыстық істер санаты бойынша ұсынылған Ноутбуктер, компьютерлер және Интернет желісіне шығу жүзеге асырылатын өзге де техника бойынша сот компьютерлік сараптамасын тағайындау кезінде сарапшылардың алдына қойылатын жиі кездесетін мәселелер мыналар болып табылады:

1. Сараптамаға ұсынылған техникалық құралдардың (ноутбуктер және т. б.) жадында қандай ақпарат (фото-, видео - және т. б.) бар?

2. Сараптамаға ұсынылған ноутбуктердің жадында Интернетте (Skype және т.б.) жұмыс іздері бар ма?

Тергеушінің алдында тұрған күдіктіден алынған Ұялы телефоннан тергеліп жатқан қылмысқа қатысты деректерді табу міндеті, ақпараттық-компьютерлік сараптама ең сәйкес келеді, өйткені бұл түрді сараптаудың мақсаты-тергеуді қызықтыратын пайдаланушы пайдаланатын немесе дайындаған ақпаратты іздеу, табу, талдау, анықтау және түсіндіру.

Ұялы телефон, SIM-карта сияқты объектілерге қатысты ақпараттық-компьютерлік сараптамаға дайындықтың өзіндік ерекшелігі бар.

Барлық қылмыстық істер бойынша ұялы телефон ондағы сим-картамен өшірілген күйде сараптамаға берілді немесе бұл карта дербес объект ретінде сараптамаға берілді. Сонымен бірге, зерттеу барысында сарапшы аталған аппараттық құралдарды қосқан кезде олармен әрі қарай жұмыс істеу үшін код қажет болатын жағдайға тап болуы мүмкін.

SIM-картаны сатып алу кезінде абонентке осы жабдықты алғаш қосқан кезде терілетін төрт немесе сегіз таңбалы жеке сәйкестендіру нөмірі беріледі. Бұл код кейіннен әр қосылған кезде (абоненттің қалауы бойынша) бөгде пайдаланушылардың телефонына кіруді шектейді және PIN (жеке сәйкестендіру нөмірі)деп аталады. Егер қатарынан үш рет PIN-код дұрыс терілмесе, онда абоненттің жеке сәйкестендіру картасы бұғатталады. Оны pin-кодпен бірге ашу үшін сатып алушыға PUK-код беріледі (жеке құлыптан босату кілті, ағылшын тілінен аударғанда «жеке құлыптан босату кілті» дегенді білдіреді). Әдетте, жеке құлыпты ашу кілті 8 саннан тұрады және 10-15 енгізу әрекеті болған жағдайда ол да құлыпталады. Осыдан кейін ұялы телефонның құлын ашу үшін жеке сәйкестендіру картасының иесі жеке басын куәландыратын құжатты ұсына отырып, тиісті байланыс операторының сервистік орталығына жүгінуі тиіс. Кейбір арнайы функцияларға қол жеткізу үшін pin2 де қолданылады, оны декодтау үшін puk2 беріледі.

Сарапшыға ұялы телефонның жадында және SIM-картаның жеке сәйкестендіру карталарында қамтылған деректерді зерттеуге мүмкіндік беру үшін тергеуші сараптаманы дайындау кезінде тиісті ұялы байланыс операторына қолда бар SIM-картаның жеке нөмірі (оның корпусында орналасқан) бойынша PIN – және PUK-кодтар, абоненттік нөмірді бұғаттау себебі туралы мәліметтерді ұсынуға сұрау жіберуі тиіс. Сол сұрауда тергеуші сим-картаның абоненттік нөмірі туралы деректерді, ол тіркелген абонент туралы мәліметтерді талап ете алады.

Қаралып отырған сот сараптамасын тағайындау туралы қаулы шығарылған кезде тергеуші тергеу барысында алынған және біз қараған объектілермен бірге сарапшыға байланыс операторының анықтамасын ұсынуы тиіс. Онда жоғарыда аталған мәліметтер бар. Сараптамаға берілетін SIM-картаның PIN және PUK-кодтарының мәндерін қаулыда да көрсетуге болады.

Сонымен қатар, біздің ойымызша, тергеуші аталған қаулыда қалыптасқан криминалистикалық жағдайға сүйене отырып, ұсынылған жеке сәйкестендіру картасын пайдалана отырып, сарапшының бақылау қоңырауларын жүргізуге рұқсат беруі немесе тыйым салуы тиіс.

Ұялы телефондар, сим-карталар, флэш-карталар бойынша жүргізілетін ақпараттық-компьютерлік сараптамаға тән, сарапшының рұқсатына қойылған мәселе мынадай болып табылады:

1. Ұялы телефонның жадында флэш-карта мен SIM картасы бар қандай деректер бар? Бұл сұрақтың ең көп таралған нұсқасы - келесі тұжырым: ұялы телефон мен SIM картасында сақталған ақпараттың мазмұны қандай?

Аталған мәселені қою сараптамалық жұмыстың үлкен көлемін көздейді. Дегенмен, ол біз қарастыратын объектілердің жадында қамтылған салыстырмалы түрде шағын (дербес компьютерлердің, серверлердің қатты дискілерімен салыстырғанда) ақпарат массивтерімен шектеледі.

Сараптама мекемесін таңдауды жүзеге асыратын тергеушілердің қарамағында компьютерлік-техникалық сараптама бөлімшелері, зертханалары, топтары бар ИМ сараптама-криминалистикалық орталықтары бар. Кейбір бөлімшелерде осы салада мамандандырылған сарапшылар фоноскопиялық және лингвистикалық сараптама бөлімшелерінің құрамына кіреді.

Компьютерлік сараптама жүргізу барысында табылған ақпаратты сарапшылар оптикалық дискіге жазады, ол тергеушіге (анықтаушыға) қорытындымен және бұрын келіп түскен смартфонмен бірге береді. Кейіннен тергеуші (анықтаушы) смартфон мен оптикалық дискіні тексереді, бұл туралы заттарды тексеру хаттамасын жасайды және оларды заттай дәлел ретінде таниды. Смартфондағы компьютерлік ақпаратты зерттеудің бұл әдісі тиімді және сарапшының қорытындысынан, смартфонды тексеру хаттамасынан және компьютерлік ақпараты бар оптикалық дискіден тұратын дәлелдемелер жиынтығын құруды қамтиды.

Ақпараттық-компьютерлік сараптама жүргізу кезінде табылған мәліметтер дәлелдемелер ретінде дербес пайдаланылуы мүмкін (мысалы, күдіктіге жіберілген СМС-хабарламалардың мазмұны), сонымен, басқа сараптамалар, соның ішінде сәйкестендіру үшін объектілерді анықтау. Мысалы, ұялы телефондағы аудио және бейне файлдар, фотосуреттері бар файлдар фоноскопиялық және портреттік сараптама объектілері бола алады, оларды жүргізу кезінде осы объектілерді дауыс және сөйлеу үлгілерімен, күдіктінің фотосуреттерімен жеке сәйкестендіру міндеттері шешілуі мүмкін.

Фоноскопиялық сараптаманың мақсаты. Есірткі заттарын заңсыз өткізу туралы қылмыстық істер бойынша фоноскопиялық сараптама объектісі, әдетте, «телефон келіссөздерін тыңдау» ЖРМ фонограммалары, есірткіні сатушыдан тікелей сатып алу барысында сатып алушы жасаған фонограммалар болып табылады.

Қарастырылып отырған жағдайда сараптаманың осы түрін тағайындау ерекшеліктері екі жағдаймен анықталады:

1) жазбасы бар фонограммалар жеткілікті көлемді болады (мысалы, «телефон тыңдау» ЖРМ фонограммалары);

2) сараптама істе күдіктінің болуына байланысты сәйкестендіру сипатында болады.

Бірінші жағдайдың теріс әсерін азайту мақсатында істе бар фонограммаларды қарау және тыңдау қажет. Бұл сарапшыға ұсынылатын материалдың көлемін азайту үшін қажет. Тергеуші фонограмманы қарап, тыңдай отырып, сол учаскелерді белгілейді, оларды қылмыстық іс үшін маңызды деп санайтын уақыт кезеңдерімен шектейді, яғни жасалған қылмыс туралы куәландырады (есірткіге тапсырыс беру, баға, түрлер, адамға әсер ету, берілу орны және т. б. туралы әңгімелер).

Сәйкестендіру сипатындағы мәселелерді шешуді қамтамасыз ету үшін тергеуші күдіктіден дауыс пен сөйлеу үлгілерін алуы керек. Бұл адам мұндай үлгілерді беруге өз еркімен келіскен кезде ешқандай қиындықтар болмайды. Бұл жағдайда тергеуші не өз бетінше, не маманның (сараптамалық-криминалистикалық бөлімшенің фоноскопиялық сараптама бөлімінің сарапшысының) көмегімен күдіктінің дауысы мен сөйлеу үлгілерін алады. Қудаланатын адам мұндай үлгілерді беруден бас тартқан жағдайда, анықтау органына осы үлгідегі үлгілерді алу үшін ЖРМ өндіру туралы тапсырма жіберу қажет. Жедел қызметкер бұл жағдайда ЖРМ жүргізеді және тергеушіге алынған үлгілерді ұсынады.

Сарапшының алдына қойылған сұрақ келесі мазмұнда болуы мүмкін: Ерік Ерікұлы Мұсаев 2023 жылғы 11 тамыздағы № 1 дискіде Е.Е. Мұсаевқа қатысты "телефон арқылы сөйлесулерді тыңдау" фактісі бойынша № 1 папкадағы "в" файлы "Сәлем" сөзінен "Қош бол"сөзіне дейін жазылған әңгімеге қатыса ма?

Сараптама тағайындау туралы қаулыға аудиожазбасы бар диск, нақты күдіктінің дауысы мен сөйлеу үлгілері қоса беріледі.

Лингвистикалық сараптаманың мақсаты. Қылмыскерлер көбінесе ордалардың бар екендігі туралы біледі, сондықтан олар өздерінің іс-әрекеттерінің шынайы мағынасын жаргон, Эзоп тілін қолдана отырып жасыруға тырысады, олар хат-хабарларда айтқан сөздеріне басқаша мағына береді. Есірткі заттарын заңсыз сату кезінде қылмыстық әрекетті жасырудың бұл әдісін жеңу мақсатында лингвист-сарапшылардың көмегі баға жетпес. Сонымен қатар, осы арнайы білімді қолдану сөйлемдердің сипаты бойынша әңгімеге қатысушылардың ролін анықтауға мүмкіндік береді (басым немесе тәуелді).

Зерттеу объектісі ретінде фонограмма ұсынылады, әдетте "телефон арқылы сөйлесуді тыңдау", "тексеру сатып алу", қылмыскерлердің интернет-хат алмасуы.

Сарапшының алдына қойылған сұрақтар мынадай мазмұнда болуы мүмкін:

1. 2023 жылғы 10 шілдедегі № 5 дискідегі «А» қалтасындағы «В», «С» файлдарындағы сөйлесулерде (мәтіндік хабарламаларда) бар ма., есірткі құралдарын өткізу, сатып алу, буып-түю, пайдалану, сапасы, беру не есірткі құралдарына қатысты жасалатын өзге де әрекеттер туралы ақпарат, сондай-ақ есірткі өткізуден ақшалай қаражат алу немесе өзара есеп айырысу не техникалық құралдарды (ноутбуктерді және т.б.), Интернет желісін пайдалану туралы ақпарат?

2. Аталған сөйлесулерде (мәтіндік хабарламаларда) іс-әрекетке, оның ішінде бірлесіп және есірткі құралдарына қатысты жасалатын іс-әрекеттерге итермелеу белгілері бар ма? Егер солай болса, онда ерік-жігердің сипаты қандай (өтініш, нұсқау, бұйрық, мәжбүрлеу, ескерту, ұсыныс, рұқсат, тыйым салу), олардың мәлімдемелерінде олар бар және әңгімеге қатысушылардың әрқайсысы қандай рөл атқарады (басым немесе тәуелді және т. б.)?

Ұсталған адамның интернет-хат алмасуын салыстырмалы зерттеуге арналған үлгілер баламалы тасымалдағышта болуы тиіс екенін атап өткен жөн (тәркіленді, мысалы, тінту, тәркілеу кезінде ұсталған адам қылмыс жасаған кезде пайдаланбаған, бірақ таныстарымен жеке хат алмасуды жүргізген смартфон).

Электрондық түрдегі жазбаша мәтіндер заттарды (құжаттарды) қарау сияқты тергеу әрекетін жүзеге асыру арқылы алдын ала қаралады, қағаз жеткізгіште басып шығарылады.

Байланыссыз тәсілмен жасалған есірткі заттарын заңсыз өткізуді тергеу барысында алынатын интернет-хат алмасуға қатысты сарапшының алдына мынадай мазмұндағы мәселе қойылады:

1. 2023 жылғы 10 мамырдағы заттарды (құжаттарды) қарау хаттамасына қосымшада (09.10.2014 жылғы № 1 сарапшының қорытындысына қосымшаны қарау) мәліметтер ұсынылған Skype бағдарламасын пайдалана отырып, XXXXX атымен жіберілген мәтіндік хабарламалардың авторы болып табыла ма 1?

Жедел-іздігісіз қызметі нәтижелерінде есірткі сатушылар пайдаланатын электрондық әмияндар туралы мәліметтер болған кезде төлем сервистеріне жауапты тиісті ұйымдарға электрондық әмиянның дербес шоты бойынша жүргізілген транзакциялар туралы, оның иесі туралы мәліметтерді, сондай-ақ, егер иесінің жеке басын анықтау үшін пайдалы болуы мүмкін өзге де деректерді ұсыну туралы сұрау салуды жіберу қажет. ол туралы ақпарат жоқ.

Ең көп таралған төлем қызметтері Kaspi.Kz. Аталған ұйым транзакциялары бар оптикалық дискілерді және әмиянның жеке шоты бойынша транзакциялары бар басып шығаруларды ұсынады. Олар, әдетте, иесінің жеке басы туралы келесі мәліметтерді қамтиды: әмиянды жасау күні мен уақыты, тіркеу IP-мекен-жайы, соңғы кіру күні, соңғы кіру IP-мекен-жайы. Сондай ақ кіріс және шығыс төлемдер туралы мәліметтер бар. Кіріс және шығыс төлемдерге қатысты транзакцияда келесі ақпарат бар: төлем күні мен уақыты, ақша қаражатының түсу көзі (мысалы, QIWI терминалы және т.б.), идентификатор (мысалы, әмиян «байланған» абоненттік нөмір), Егер төлем терминал арқылы жүзеге асырылса, терминалдың орналасқан жері, аударылған ақша қаражатының сомасы, мәртебесі операциялар (орындалды ма, жоқ па), түсініктеме (әдетте есірткі сатып алушылар ICQ нөмірін, Skype, Brosix, Jabber-де лақап ат қояды). Кіріс төлемдеріндегі мәліметтер есірткі сатып алушыларды анықтауға мүмкіндік береді, бірақ Шығыс операцияларға қатысты мәліметтер көбінесе кепілгерлердің электрондық әмияндарын көрсетеді (оған, әдетте, бетбелгіні қалыптастыру үшін аз мөлшерде

аударылады. Қазіргі уақытта бір бетбелгінің шамамен құны 10000 теңгені құрайды) және ұйымдастырушы-оған үнемі оператор ақша қаражатының үлкен сомасын аударды.

Егер осы сұрауға жауаптарда көрсетілген әмиян тіркелген техникалық құралдардың IP-мекенжайлары туралы мәліметтер болса, онда абонент және соңғы жабдықты орнату орны туралы мәліметтерді алу үшін провайдер-ұйымға сұрау жіберген жөн.

Егер оптикалық дискілерде және электрондық әмияндардың дербес шоттары бойынша транзакциялары бар басып шығаруларда банкоматты пайдалану арқылы ақшаны алу туралы ақпарат болса, онда кредиттік ұйымға банк картасының иесі, банкоматтардың орналасқан жері туралы сұрау жіберіледі, ақша алынған, көрсетілген картаның шоттары бойынша банктік операцияларды орындау кезінде жинақ банктерінің банкоматтарын бақылау бейнекамераларынан мәліметтер беру және т.б.

Біріншіден, мұндай тергеулерді жүргізу тергеушілерден ерекше білім мен дағдыларды қажет ететіндігін атап өткен жөн, өйткені біз қоршаған орта жағдайында болатын қылмыстар туралы айтып отырмыз. Тергеуші интернет-ресурстардың жұмысын, заңнаманы айналып өту тәсілдерін және қорғаудың жасырын әдістерін терең түсінуі керек.

Екіншіден, Интернетте есірткі тақырыбына қатысты тактикалық тергеулерді сәтті жүргізу басқа мамандармен және құрылымдармен тығыз қарым-қатынасты қажет ететіндігін атап өткен жөн. Интернет-провайдерлермен, ақпараттық қауіпсіздік сарапшыларымен, криптография мамандарымен және басқа да мамандандырылған қызметтермен ынтымақтастық қажет.

Сондай-ақ, мұндай тергеулерде интернет-ресурстардағы деректерді есепке алуға және талдауға мүмкіндік беретін арнайы бағдарламалық жасақтама мен технологияларды қолдану қажет екенін атап өткен жөн. Бұл арнайы іздеу жүйелерін, ақпаратты іздеу және талдау бағдарламаларын және криптовалюталармен жұмыс істеу әдістерін пайдалануды қамтиды.

Соңында, тактика интернет-ресурстарды пайдалана отырып, есірткі құралдарын сату саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеу барысында алғашқы тергеу әрекеттерін жүргізетінін атап өткен жөн, тиісті заңнамада болуға тиіс. Азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау қағидаттарын сақтау, сондай-ақ тергеу тактикасы мен әдістерін қолдану кезінде икемділік қағидаттарын сақтау өте маңызды.

Тұтастай алғанда, интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарын өткізу саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеру барысында мынадай тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасы күрделі болып табылады және арнайы білім мен дағдыларды талап етеді. Алайда тиімді тактиканы қолдану осы саладағы қылмыспен тиімді күресуге және қоғамды есірткінің таралуынан қорғауға мүмкіндік береді.

Өзін-өзі бақылауға арналған сұрақтар:

1. Интернет-ресурстар арқылы есірткіні заңсыз сатумен айналысатын адамдарды ұстау кезінде тінту жүргізу тактикасының қандай ерекшеліктері бар?
2. Интернетте есірткі сатып алу кезінде тергеушілер жеке басын жасыру үшін қандай шаралар қолданады?
3. Күдікті тұлғалар және олардың қызметі туралы ақпарат алу үшін интернет-провайдерлермен өзара іс-қимыл тактикасы қалай жүргізіледі?
4. Тергеушілер есірткіні сату үшін қолданылатын жасырын интернет-ресурстарды анықтау үшін қандай әдістерді қолданады?
5. Интернетте жедел-іздістіру шараларын жүргізу кезінде қандай нақты техникалық құралдар қолданылады?
6. Есірткі сатып алу үшін интернет-ресурстарды пайдаланатын заңға бағынатын азаматтар туралы деректерді ұсынатын ақпарат берушілермен жұмыс қалай жүргізіледі?
7. Интернет-есірткі дүкендерін "ашу" бойынша арнайы операцияларды жүргізу тактикасы мен стратегиясы қалай қалыптасады?
8. Тергеушілер интернет-ортада тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде қандай қосымша қауіпсіздік шараларын қолданады?
9. Басқа елдердің басқа құқық қорғау органдарымен күдіктілерді ұстау және тергеу әрекеттерін жүргізу туралы ақпарат алмасу қалай жүзеге асырылады?
10. Интернет желісінде жедел-іздістіру іс-шараларын жоспарлаудың ерекшеліктері қандай және мұндай іс-әрекеттерді жүргізу кезінде қандай тәуекелдер туындауы мүмкін?

Өзін-өзі бақылауға арналған тест тапсырмалары:

1. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарын өткізу саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүргізудің негізгі мақсаты қандай?

- a) қылмыскерлерді анықтау және жазалау;
- b) есірткінің заңсыз саудасының жолын кесу;
- c) халық арасында есірткінің таралуын болдырмау;
- d) жоғарыда айтылғандардың барлығы;
- e) a) және c) жауаптары дұрыс.

2. Интернет-ресурстар арқылы есірткі заттарын сату тақырыбында сотқа дейінгі тергеу барысында жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде тергеушіге қандай негізгі ақпаратты анықтау қажет?

- a) есірткі сатушы және сатып алушы туралы мәліметтер;
- b) есірткіні жеткізу тәсілдері;
- c) есірткіні сақтау және тасымалдау орны туралы ақпарат;
- d) жоғарыда айтылғандардың барлығы;
- e) a) және c) жауаптары дұрыс.

3. Тергеуші интернет-ресурстар арқылы есірткіні заңсыз сатумен айналысатын адам туралы ақпаратты қалай ала алады?

- a) әлеуметтік желілер мен форумдарды бақылау арқылы;
- b) интернет-провайдерден ақпарат сұрату арқылы;
- c) жедел-ізвестіру іс-шараларын жүргізу;
- d) жоғарыда айтылғандардың бәрі дұрыс;
- e) опциялардың ешқайсысы дұрыс емес.

4. Тергеуші есірткіні интернет-ресурстар арқылы заңсыз сату фактісін қалай анықтай алады?

- a) кейіннен алып қоя отырып, тауарға тапсырыс беру;
- b) бақыланатын жеткізуді жүргізу арқылы;
- c) тауарды Жасырын сатып алу;
- d) жоғарыда айтылғандардың бәрі дұрыс;
- e) опциялардың ешқайсысы дұрыс емес.

5. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарын заңсыз сату туралы істер бойынша тергеу жүргізу үшін тергеуші интернет-провайдерден қандай құжаттарды сұратуы тиіс?

- a) сайтқа кіру тарихы;
- b) тіркелгіге байланысты электрондық пошта мекенжайлары;
- c) қол жеткізілген IP мекенжайлары;
- d) жоғарыда айтылғандардың бәрі дұрыс;
- e) опциялардың ешқайсысы дұрыс емес.

6. Тергеуші интернет-ресурстар арқылы есірткіні заңсыз сатумен байланысты қаржылық операциялар туралы ақпаратты қалай ала алады?

- a) банктерден ақпарат сұрату арқылы;
- b) электрондық төлем жүйелерін талдау арқылы;

- c) қаржылық тергеу жүргізу;
- d) жоғарыда айтылғандардың бәрі дұрыс;
- e) опциялардың ешқайсысы дұрыс емес.

7. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарын заңсыз сатумен айналысатын адамдарға қатысты жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізу кезінде қандай ерекшеліктерді ескеру қажет?

- a) бүркеншік и мен анонимді есептік жазбаларды пайдалану;
- b) компьютерлер мен серверлерге қашықтан қол жеткізу қажеттілігі;
- c) күдіктілермен физикалық байланыстың болмауы;
- d) жоғарыда айтылғандардың бәрі дұрыс;
- e) опциялардың ешқайсысы дұрыс емес.

8. Тергеуші есірткі жеткізушілері туралы ақпаратты интернет-ресурстар арқылы қалай ала алады?

- a) ақпаратқа салыстырмалы талдау жүргізу;
- b) ақпарат берушілерді пайдалану;
- c) электрондық жүйелерді бұзу;
- d) жоғарыда айтылғандардың бәрі дұрыс;
- e) опциялардың ешқайсысы дұрыс емес.

9. Интернет-ресурстар арқылы есірткі құралдарын заңсыз сатумен айналысатын адамдарға қатысты тінту жүргізу кезінде қандай ерекшеліктерді ескеру қажет?

- a) есірткіні сақтау орнын анықтау;
- b) компьютерлік және электрондық техниканы алып қою;
- c) құжаттар мен жазбаларды тәркілеу;
- d) жоғарыда айтылғандардың бәрі дұрыс;
- e) опциялардың ешқайсысы дұрыс емес.

10. Тергеуші есірткі сатып алушылар туралы ақпаратты интернет-ресурстар арқылы қалай ала алады?

- a) электрондық төлем жүйелерін талдау;
- b) жедел-іздістіру іс-шараларын жүргізу;
- c) электрондық жүйелерді бұзу;
- d) жоғарыда айтылғандардың бәрі дұрыс;
- e) опциялардың ешқайсысы дұрыс емес.

ҚОРЫТЫНДЫ

Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі заттарының заңсыз өткізілуін ашу және тергеу бойынша оқу құралына мынадай қорытынды жасауға болады.

Бастапқыда Интернет желісінің дамуымен есірткінің заңсыз айналымы үшін жаңа мүмкіндіктер пайда болғанын атап өткен жөн. Әр түрлі сайттарға, форумдарға, чаттарға және мессенджерлерге қол жетімділіктің қарапайымдылығы виртуалды нарықтардың пайда болуына әкелді, онда сатушылар мен сатып алушылар жазасыз мәмілелер жасай алады.

Осы мәселені қарау барысында Интернетте есірткі заттарын заңсыз өткізумен күресу қиын міндет екені белгілі болды. Негізгі себептердің бірі-желі қолданушыларының анонимділігі, бұл қатысушыларды сәйкестендіруді және жауапкершілікке тартуды құқық қорғау органдарына қол жетімділікті қиындатады.

Дегенмен, ғаламтор ғаламдық желі болып табылатындығын ескере отырып, Интернет арқылы есірткіні заңсыз өткізуге қарсы күресте халықаралық ынтымақтастықты дамыту және жақсарту маңызды. Ақпарат алмасу, әртүрлі елдердің күштері мен ресурстарын үйлестіру қылмыстың алдын алу бойынша неғұрлым тиімді және нәтижелі шараларға әкелуі мүмкін.

Сонымен қатар, Интернет арқылы заңсыз өткізуге байланысты ықтимал қауіптер туралы оқытудың маңыздылығын атап өту қажет. Білім беру бағдарламалары, ақпараттық кампаниялар және білім беру мекемелерімен ынтымақтастық адамдардың нашақорлықтың ықтимал салдары және онымен күресу шаралары туралы хабардарлығын айтарлықтай арттыра алады.

Ақырында, оқу құралы есірткінің Интернетте заңсыз сатылуын анықтау және жолын кесу үшін техникалық құралдар мен әдістерді үнемі жетілдіру қажеттілігін көрсетеді. Мамандандырылған бағдарламалар мен аналитикалық құралдарды дамыту, сондай-ақ құқық қорғау органдарының жұмыс әдістерін жетілдіру осы проблемамен тиімді күресуге көмектеседі.

Жалпы, оқу құралы Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі заттарын заңсыз өткізуді ашу мен тергеудің негізгі аспектілерін түсіну үшін пайдалы құрал болып табылады. Ол құқық қорғау органдары мен жалпы қоғам алдында тұрған қиындықтар мен қиындықтарды атап көрсетеді және осы құбылыспен тиімді күресу үшін нақты шаралар мен ұсыныстар ұсынады.

Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі құралдарының заңсыз өткізілуін ашу және тергеу қазіргі уақытта құқық қорғау органдарының аса маңызды және өзекті міндеттерінің бірін құрайды.

Аталған қылмыс түрлерінің жедел-ізвестіру және криминалистикалық сипаттамаларының элементтерінің ішінде қылмыскердің (қылмыскерлердің) жеке басы және оған сәйкес келетін ізі бар қылмыс тәсілі ең маңызды болып табылады.

Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі заттарын заңсыз өткізуді ашу және тергеу процесі үшін материалдарды алдын ала тексеру кезеңінде ЖРМ жүргізу барысында қылмыстық әрекеттерді құжаттау маңызды мәнге ие.

Қылмыстың бұл түрін тергеудің ерекшелігі іздерді табуда, тіркеуде және алып тастауда, сондай-ақ жекелеген тергеу әрекеттерін жүргізуде, ең алдымен әртүрлі сараптамаларды тағайындауда көрінеді.

Тергеуші мен жедел қызметкерлердің тергеудің барлық кезеңдерінде өзара әрекеттесуі ерекше рөл атқарады.

Осылайша, осы жәрдемақыда Интернет желісін пайдалана отырып жасалған есірткі құралдарының заңсыз өткізілуін ашу мен тергеуді оңтайландыру үшін қажетті нысандарды, әдістер мен тәсілдерді кешенді қарауға әрекет жасалды, ал тұжырымдалған ұсыныстар одан әрі теориялық зерттеулер үшін пайдалы болуы және құқық қорғау органдарының практикалық қызметінде пайдаланылуы мүмкін деп есептейміз.

*ШУЛЬГИН ЕВГЕНИЙ ПЕТРОВИЧ,
САПАРҒАЛИЕВ ЖАНДОС НУРБЕКОВИЧ,
ДОСЫМБЕТОВ ЕСЕН ОРАЗБЕКОВИЧ,
ТАФИНЦЕВ ПАВЕЛ АНАТОЛЬЕВИЧ*

**ИНТЕРНЕТ ЖЕЛІСІН ПАЙДАЛАНА ОТЫРЫП ЖАСАЛҒАН ЕСІРТКІ
ҚҰРАЛДАРЫНЫҢ ЗАҢСЫЗ ӨТКІЗІЛУІН АШУ ЖӘНЕ ТЕРГЕП-ТЕКСЕРУ**

ОҚУ ҚҰРАЛЫ

Басуға қол қойылды 21.07.2023 ж. Пішімі 60x90/16
Есептік баспа табағы 3,8. Таралымы 50 дана. Тапсырыс 74.
«Гласир» ЖШС баспаханасы. Қарағанды, Ермаков к., 112/5.